

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

Bakalářská práce

2021

Radek Běhunčík

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

**Antické Řecko nebo Řím? Zhodnocení kategorizace
soudobých autorů republikanismu**

Bakalářská práce

Autor práce: Radek Běhunčík

Studijní program: Politologie

Vedoucí práce: Mgr. Tomáš Halamka

Rok obhajoby: 2021

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne: 4. 5. 2021

Radek Běhunčik

Bibliografický záznam

BĚHUNČÍK, Radek. *Antické Řecko nebo Řím? Zhodnocení kategorizace soudobých autorů republikanismu*. Praha, 2021. 66 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra politologie. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Tomáš Halamka.

Rozsah práce: 130 834 znaků

Abstrakt

Předložená bakalářská práce si klade za úkol posoudit legitimitu existující kategorizace soudobých autorů republikánské politické filozofie na neo-athénské a neo-římské. Legitimita této typologie založené na historické bázi republikánské tradice je posuzována skrze komparaci čtyř republikánských autorů. Dva z nich reprezentují athénskou a římskou tradici – Aristotelés a Cicero; dva jsou potom autoři novodobí, představující neo-athénskou a neo-římskou větev – Michael Sandel a Philip Pettit. Samotná komparace je založena na třech tematických celcích vybraných ze sady ústředních republikánských hodnot: svoboda, ctnosti, samospráva. Komparaci ovšem předchází reflexe jednotlivých autorů a detailní výzkum myšlení každého z nich prostřednictvím kvalitativní analýzy primárních i sekundárních literárních zdrojů s ohledem na vytyčené celky. Následná komparace odhaluje existenci paralel mezi dvojicemi autorů Michael Sandel – Aristotelés a Philip Pettit – Cicero, stejně jako i značné rozdíly mezi oběma soudobými autory. Potvrzuje tak legitimitu prací hodnocené kategorizace. Při srovnání autorů se ovšem objevují i bližší nuance zpochybňující vhodnost užití této typologie a konceptuálně založené rozdělení na vnitřní a instrumentální republikány je argumentováno jako příhodnější alternativa. Širší jasnost do problematiky by mohla vnést bližší studie zahrnující více autorů a tematických celků.

Abstract

The submitted bachelor thesis aims to evaluate the legitimacy of an existing categorisation of contemporary authors of republican political philosophy between neo-Athenian and neo-Roman. The legitimacy of this typology based on the history of republican tradition is evaluated through the comparison of four republican authors. Two represent Athenian and Roman traditions – Aristotle and Cicero respectively; and two portray the neo-Athenian and neo-Roman strands – Michael Sandel and Philip Pettit. The comparison itself is grounded in three thematic areas selected from a set of central republican values: freedom, virtues, self-rule. However, the comparison is preceded by a reflection of each individual author and a detailed analysis of their ideas in respect to the selected areas of thought through qualitative analysis of both primary and secondary literary sources. The following comparison reveals the existence of parallels between the pairs of Michael Sandel – Aristotle and Philip

Pettit – Cicero, as well as substantial differences between both contemporary authors. This confirms the legitimacy of the work's evaluated categorisation. Comparing the authors, however, also unravels more detailed nuances questioning the suitability of this typology's use and a concept-oriented categorisation is argued as a more appropriate alternative. A further study with a wider scope including more authors and thematic areas could further clarify the issues at hand.

Klíčová slova

Republikanismus, Aristotelés, Cicero, Michael Sandel, Philip Pettit, neo-athénský, neo-římský, svoboda, ctnosti, samospráva

Keywords

Republicanism, Aristotle, Cicero, Michael Sandel, Philip Pettit, neo-Athenian, neo-Roman, freedom, virtues, self-rule

Title

Ancient Greece or Rome? An Evaluation of Categorisation of Contemporary Republican Thinkers

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu práce Mgr. Tomáši Halamkovi za cenné připomínky, čas a ochotu, jež mi při tvorbě této práce věnoval, stejně jako za vedení kurzu republikánského myšlení, který mi byl inspirací při výběru tématu pro tuto práci. Chci rovněž poděkovat své rodině za poskytnutí ideálních podmínek ke studiu a psaní.

OBSAH

OBSAH	2
ÚVOD	3
1. KONTEXT PRÁCE	5
1.1 TEORETICKÉ UKOTVENÍ.....	5
1.2 VÝBĚR AUTORŮ.....	6
1.2.1 <i>ANTICKÉ ŘECKO</i>	6
1.2.2 <i>ANTICKÝ ŘÍM</i>	8
1.2.3 <i>NEO-ATHÉNSKÝ</i>	9
1.2.4 <i>NEO-ŘÍMSKÝ</i>	10
1.3 VOLBA ZKOUMANÝCH OBLASTÍ PARALEL	12
1.4 METODOLOGIE ANALÝZY AUTORŮ A KOMPARACE, VÝBĚR KONKRÉTNÍCH DĚL..	12
1.4.1 <i>METODOLOGIE ANALÝZY AUTORŮ A KOMPARACE</i>	12
1.4.2 <i>VÝBĚR KONKRÉTNÍCH DĚL AUTORŮ</i>	14
2. ROZBOR AUTORŮ	16
2.1 ANTICKÝCH.....	16
2.1.1 <i>ARISTOTELÉS</i>	16
2.1.2 <i>CICERO</i>	22
2.2 NOVODOBÝCH	27
2.2.1 <i>MICHAEL SANDEL</i>	28
2.2.2 <i>PHILIP PETTIT</i>	32
3. KOMPARACE	38
3.1 SVOBODA	38
3.2 OBČANSKÁ CTNOST	41
3.3 SAMOSPRÁVA	45
3.4 VÝSLEDKY KOMPARACE	48
ZÁVĚR	53
SUMMARY	55
POUŽITÁ LITERATURA	57

ÚVOD

Hlavním hybatelem současného euroatlantického politického diskurzu je beze sporu myšlení liberální, ovšem v posledních dekádách se jako ústřední kritik této tradice, především v kontextu akademických debat, vyprofilovalo myšlení republikánské. Republikanismus má bohatou historii založenou především na ideálech svobody, politické účasti, samosprávy, občanství, rovnosti a korupce. Kořeny této tradice lze hledat v antických Athénách a antickém Římě, odkud se přesunula do raně novověké Evropy, především do renezanční Itálie (Pocock 2016). Republikanismus hrál rovněž klíčovou roli při revolucích ve Francii a Americe (Baron 1966; Bailyn 2012; Pocock 2016). Jeho úspěch ovšem zapříčinil jeho pád a republikanismus se stal svou vlastní obětí, když byly nejsilnější stránky tohoto směru postupně absorbovány liberalismem, který nakonec republikanismus vytlačil do nostalgické schránky, ze které mimo některých radikálních proudů neměl právo vylézat, a přestal tak hrát významnou roli při politicko-filozofických debatách s jedinou velkou výjimkou Hannah Arendtové v průběhu 20. století.

Tento vývoj se ovšem zvrátil od konce 60. let minulého století, když republikanismus začal opět nabývat na síle. Nejprve v oblasti historiografie (především téma Americké revoluce) a později od let 80., když byl republikanismus podroben historickému zkoumání intelektuálními historiky a začal být vědomě používán jako opozice k dominantnímu liberalismu, jak rétoricky, tak i ideově. Snahy o reformulaci republikanismu k užití ve světě 21. století ovlivnili především filozof Philip Pettit (1997; 2012) a historik Quentin Skinner (1997; 2002a; 2012), kteří dali modernímu republikanismu koherentní strukturu založenou na konceptu svobody jako nedominance (*non-domination*). Toto pojetí republikanismu se výrazně odlišuje od rozdílné, koexistující představy tohoto směru o tom, že pravá lidská svoboda je spojena s politickou účastí, kterou jako první obhajoval Aristotelés. Různé chápání republikánské tradice v moderní době vedlo ke kategorizaci soudobých autorů na historické bázi – mezi neo-athénské a neo-římské (Sandel 1996; Pettit 1997; Dagger 1997; Maynor 2003; Laborde a Maynor 2008; Costa 2009). Někdy jsou tyto kategorie ovšem označovány jako vnitřní (*intrinsic*) republikáni a instrumentální (*instrumental*) republikáni (Honohan 2002; Peterson 2011). Toto názvosloví vychází právě z rozdílného chápání politické participace: buď jako ekvivalentu svobody samotné, či

zda je participace na politických procesech pouze instrumentem k jejímu dosažení. Místo historického základu jsou v tomto případě užity konceptuální odlišnosti. Dalšími vyskytujícími se typologiemi založenými na stejném principu jsou pak rozdělení mezi silné (*strong*) a slabé (*weak*) republikány (Sandel 1998), či na perfekcionista a politické republikány (Weithman 2004).

Je tedy zřejmé, že se pohledy současných republikánských autorů mohou značně odlišovat, a zůstává otázkou, zda takto jednoduchá dichotomie dostatečně vystihuje jejich různorodost. Tato bakalářská práce si klade za úkol zhodnotit legitimitu historicky orientované teorie tohoto rozdělení a případně navrhnout alternativní typologii, či alespoň její základy.

Porozumění těmto rozdílům a především pochopení, z čeho tyto rozdíly pramení, je dle mého názoru klíčové pro přehled v moderním republikánském myšlení a jeho kritiky liberalismu. V českém akademickém prostředí jsou texty debatující republikánské myšlenky poměrně vzácné a práce, která by kriticky zhodnotila dnes akademicky obecně přijatou dichotomii, neexistuje ani v mezinárodní debatě. Přínos vidím mimo testování existující akademické teorie také v reflexi, kterou práce nabídne, a sloužit může rovněž jako letmý úvod do myšlení zkoumaných republikánských autorů a do historie této tradice.

Typologie bude testována pomocí paralel v určitých oblastech politického uvažování mezi současnými představiteli republikánského směru a antickými republikánskými klasiky. Při rozsahu bakalářské práce není možné detailně srovnávat větší množství autorů, ovšem při dostatečně reprezentativním výběru lze vybranou typologii přesto zhodnotit. Výběru autorů pro tuto studii se blíže věnuji v kapitole 1.2. Před samotným rozbořem je v kapitole 1.3 vysvětleno zvolení tematických oblastí pro výzkum založené na konceptuálním jádru republikanismu a v kapitole 1.4 je upřena pozornost na metodologii výzkumu a výběr literatury zvolených autorů. Následuje samotný rozbor jednotlivých antických a soudobých myslitelů se zaměřením na vybrané porovnávané oblasti. V poslední kapitole dojde ke komparaci autorů a bude zhodnoceno, zda jsou objevené paralely dostačující pro potvrzení legitimacy existující typologie, zda by naopak bylo vhodné užít jiný typ rozdělení, či zda je třeba studie podobného rázu se širším zastoupením autorů i zkoumaných oblastí, která by přinesla jistější alternativu.

1. KONTEXT PRÁCE

Tato kapitola vymezuje teoretický rámec a konceptualizaci, jež jsou prací testovány. Rovněž se věnuje důležitému výběru klíčových autorů pro potřebu zodpovězení výzkumné otázky a vysvětlení procesu tohoto výběru. Následně specifikuje kritéria, dle kterých budou zvoleni autoři srovnávání.

1.1 TEORETICKÉ UKOTVENÍ

Většina republikánských autorů vyzdvihuje podobný celek několika centrálních konceptů a principů, především svobodu (*liberty*), občanské ctnosti (*civic virtues*), politickou rovnost a demokracii se smíšenou ústavou. Neshody ovšem panují na váze jednotlivých elementů a kterým z nich přisoudit větší důležitost.

Někteří autoři si povšimli určitých trendů v těchto preferencích sahajících až k samotným počátkům tradice republikánského myšlení a tyto trendy se pokusili identifikovat. Laborde a Maynor (2008) ve své práci rozdělují republikánskou tradici na tzv. neo-athénskou, která byla dle nich oživena J. G. A. Pocockem a která staví do centra své teorie skutečnost, že jediný způsob naplnění lidské přirozenosti je skrze účast v samosprávných komunitách. Tato tradice dle Pococka vychází z Aristotelova chápání člověka jako bytosti politické a politického života jako koncového cíle seberealizace. Aktivní účast ve veřejných záležitostech má opravdovou vnitřní hodnotu a není pouhým instrumentem v lidském životě (Pocock 2016, s. 555; Frega 2019). Jako současní proponenti neo-athénské tradice jsou označováni především Michael Sandel a Charles Taylor (Laborde a Maynor 2008) a také Adrian Oldfield (Peterson 2011).

Vedle této větve republikánského myšlení je stejnými autory odlišena větev tzv. neo-římská. V centru této tradice se nenachází politická participace, nýbrž myšlenka *libertas* – konceptu svobody jako vlády zákona, která byla ústředním ideálem v době římských politických myslitelů. Tuto interpretaci republikanismu oživil především Quentin Skinner a Maurizio Viroli. Při zkoumání textů italsky a anglicky píšících republikánských autorů poukázali na naprosto jiné chápání svobody, odlišného od pozitivního vnímání svobod¹ Aristotelovy tradice. Skinnerovy a Viroliho argumenty znamenaly naprostou změnu vnímání republikánského myšlení. Argumentace navíc

¹ Pro bližší vysvětlení konceptů pozitivní a negativní svobody viz Berlin (1969) a kapitola 2.2.2 této práce.

nekončila u závěru, že v republikánské tradici existuje výčet autorů odvolávajících se na negativní svobodu jako absenci jakéhokoliv vměšování (*interference*) do života jedince, ale pokračovala objevem zcela odlišné koncepce svobody. Autoři neo-římské tradice vnímají svobodu jako naprostou nezávislost na dobré vůli ostatních, bez ohledu na to, zda jiní do života jedince zasahují či nikoli. Pouhé žití v závislosti na vůli jiného člověka není slučitelné se svobodou. Skinner skrze své zkoumání soudí, že takto popsané pojetí svobody v západním politickém myšlení převažovalo až do 18. století (Skinner 2008). Tyto myšlenky následně syntetizoval do uceleného politicko-filozofického rámce Philip Pettit a právě jeho dílo v posledních dekadách hraje centrální roli uvnitř republikánského akademického diskurzu.

Takto identifikované větve republikánského myšlení dále ve své tvorbě užívá řada dalších autorů, mimo jiné Burt (1993), Dagger² (1997), Honohan (2002; 2009), Bellamy (2008; 2009) a Frega (2019). Předložená bakalářská práce se drží především tohoto teoretického základu a bude testovat legitimitu argumentace položené zmíněnými autory.

1.2 VÝBĚR AUTORŮ

Hledání vhodných autorů pro komparaci bylo rozděleno do čtyř kategorií dle minulou kapitolou představené teorie. Novodobí představitelé neo-athénské tradice, novodobí představitelé neo-římské tradice a zdroje inspirace jednotlivých tradic, tedy autoři z antických Athén a autoři z antického Říma. Ačkoliv by jistě bylo přínosné věnovat se komparaci co nejvíce různým autorům z daných oblastí, pro potřeby bakalářské práce se musíme spokojit s jedním klíčovým zástupcem každé kategorie. Jsem přesvědčen, že při reprezentativním výběru autorů je možné předloženou teorii kategorizace otestovat, neboť ona sama má limitovanou oblast působnosti a dává přednost určitým autorům.

1.2.1 ANTICKÉ ŘECKO

Počáteční výběr představovala kategorie autorů z antických Athén. Nejstarší výskyt prvků příbuzným republikanismu lze pozorovat v Sofoklových dramatech. V díle *Antigona* se jedná o rozhovor Kreónta a Haimóna (v. 734–740) a v *Králi Oidipovi* o výměny mezi Kreóntem a Oidipem (v. 626–630), ve kterých Sofoklés naznačuje

² Ačkoliv Richarda Daggera můžeme považovat za výjimku, protože je kritikem tohoto rozdělení. Tento fakt ho ovšem neodrazuje od užívání dané typologie při svých kritických pohledech.

nutnost krále vládnout uvnitř městského státu (*polis*) pro dobro všech a nikoli jen s ohledem na své vlastní zájmy. V trilogii *Oresteia* rovněž Aischylos nastiňuje myšlenky podobné těm republikánským – vláda práva je vykreslena jako nadřazená nekonečným aktům krvavé pomsty (Dagger 2011, s. 5). Obdobné myšlenky můžeme nalézt i v díle řeckých filozofů. Platón ve své *Ústavě* obhajuje podobnou myšlenku jako Sofoklés, tedy vládu panovníka pro dobro svého lidu, a v dialozích *Zákony* a *Politikos* vyzdvihuje důležitost vlády práva jako omezení panovníka (Lane 2012).

Aristotelés a Polybios jsou ovšem dva řečtí autoři nejčastěji spojováni s republikanismem (Pocock 2016). Pocock ve svém díle obhajuje zahrnutí Aristotela do republikánské tradice na základě jeho formulování vidiny dobrého života jedince jako života politického, v němž vládne a zároveň je mu vládnuto. Rozdělení způsobů vládnutí do šesti základních skupin je dle Dagera (2011) rovněž pojetím k republikánskému myšlení. Dělení forem vlády na základě toho, zda je vládnuto pro dobro všech či pouze s myšlenkou vlastního obohacení, může poukazovat na způsob oddělení veřejné a privátní sféry, které do republikánské povědomí uvedla především Hannah Arendtová (1998[1958]) a v současné době rozvádí na příklad Iseult Honohan (2000; 2002). Toto rozdělení a jeho specifikace jsou aktivně debatovány i v dalších kruzích republikánské diskurzu³.

Další jasnou podobností je Aristotelův koncept *politeia* považovaný za nejlepší možný způsob vlády pro kombinaci prvků zvrhlých režimů oligarchie a demokracie za účelem vytvoření rovnováhy⁴. Myšlenka smíšené vlády, vyskytující se již v Platónových *Zákonech*, silně ovlivnila republikánské politické myšlení. Polybios tuto myšlenku dále rozpracoval na základě svých zkušeností jako zajatec v Římě a považoval ji za řešení tzv. *Polybiova kruhu*⁵. V širší studii by rozhodně Polybios neměl chybět, ovšem myšlenky jemu podobné lze nalézt jak v jeho předchůdci Aristotelovi, tak i v římských následovcích, kteří mají s republikou bližší zkušenosti⁶.

³ Republikánské vnímání oddělení soukromé sféry od veřejné může mít mnoho podob a v akademických kruzích je vedena diskuze ohledně této problematiky. Republikánští autoři se ovšem shodují v kritice současného liberálního pojetí tohoto rozdělení, viz Sandel (1996), Honohan (2002), Peterson (2011).

⁴ Zde je nutno podotknout, že Aristotelova *politeia* může být chápána různými způsoby a toto vysvětlení je jen jedno z možných. Pro širší diskuzi na dané téma doporučuji předlohu Aristotelova díla *Politika* přeloženou C. D. C. Reeve (2017).

⁵ Bližší rozbor Polybia jako republikánskému autora lze nalézt ve stručném článku Ryana Balota (2010).

⁶ Není od věci diskutovat o možnosti zařadit Polybia jako autora římského navzdory řeckému původu. Věřím ovšem, že i v kategorii pro antický Řím existují ideálnější kandidáti pro tuto studii.

Někteří autoři se zahrnutím Aristotela do republikánské tradice váhají a spíše uchopují jako kolébkou republikanismu Řím (Viroli 1995, s. 170). I přes Viroliho námitky je ovšem Aristotelův vliv minimálně na římskou filozofii nezpochybnitelný a věřím, že předložená argumentace obhajuje jeho inkluzi. V každém případě Aristotelés republikánské myšlení ovlivnil, ať už přímo jako proponent této tradice, či nepřímo. Považuji tedy jeho zahrnutí do této komparace za nejenom přípustné, ale především přínosné.

1.2.2 ANTICKÝ ŘÍM

Podobné obavy panující kolem zahrnutí Aristotela do republikánské tradice nelze nalézt ve starověkém Římě. Naopak, na důležitosti Římské republiky panuje v republikánských kruzích obecná shoda. Výběr pro analýzu vhodného římského autora je oproti řeckým odlišen dobovým kontextem, ve kterém bylo vykonávání politiky odlišné od dob athénských a do popředí veřejného dění se dostávali především experti z více prakticky zaměřených oborů. Četní autoři děl pojednávajících o politickém myšlení tak, jak ho vnímáme dnes, brali tuto činnost jako sekundární disciplínu vedle své disciplíny primární – často dějepisectví, rétoriky či morální filozofie. Republikánské koncepty lze tak nalézt v hojném počtu zachovaných děl od autorů jako Cicero, Livius, Tacitus nebo Sallustius⁷, ovšem filtrace těchto autorů dle relevantnosti pro vytyčený výzkumný cíl je nutná.

Livius je ceněn především pro svou práci jako historik, ovšem při delším formátu studie by zajisté existovaly mnohé argumenty pro jeho zahrnutí za účelem vytvoření syntézy republikánského myšlení v antickém Římě. Tacitus a Sallustius mimo svou historickou práci rovněž zastávali četné politické funkce, spojují tak obě zmíněné oblasti – jak politickou filozofii, tak i politickou činnost. Cicero byl rovněž politikem, k tomu i právníkem a rétozem, ovšem nezabýval se dějepiseckou činností do stejné míry jako jmenovaní autoři.

Cicero je znám jako možná největší obhájce Římské republiky, za kterou bojoval do posledního dechu. Hrál jednu z nejvýznamnějších politických rolí při krizi pozdní Římské republiky v prvním století před naším letopočtem. Tato vířivá doba byla pro antický Řím mimořádně významná, a nakonec vyústila ve vznik Římského

⁷ Pro přiblížení Livia, Tacita a Sallustia jako republikánských myslitelů viz: Kapust (2011) (Livius, Tacitus a Sallustius) a Vasaly (2015) (Livius).

císařství. Rozsah jeho díla je obdivuhodný a zahrnuje práce jak sporadického (spisy, řeči), tak i systematického typu. Cicerův vliv na budoucí politické myslitele a rovněž na latinský jazyk jako takový je nesporný a jeho bližší zkoumání bude provedeno v kapitole Cicerovi věnované. Dalším argumentem pro jeho zahrnutí může být také hojnost jeho zastoupení v soudobém politicko-filozofickém díle díky ucelenosti Cicerovy artikulace republikanismu a republikánských konceptů, jež byly postupně přebírány dalšími autory. Panuje shoda na kanoničnosti Cicera jako republikánského autora a Atkins (2018, s. 6) mé přesvědčení o jeho důležitosti sdílí. Právě Atkinsova kniha *Roman Political Thought* byla konzultována pro pomoc s výběrem optimálního autora pro mou studii. Marcus Tullius Cicero se tedy jeví jako ideální kandidát na zástupce republikánského myšlení z antického Říma.

1.2.3 NEO-ATHÉNSKÝ

Hledání optimálního autora pro reprezentaci neo-athénské větve republikanismu je problematické z několika důvodů. Většinu minulého století byl republikanismus předmětem spíše historického než filozofického zkoumání a byl považován za pouhý relikv doby někdejší. Autoři jako Hannah Arendtová (*O revoluci*) či Sheldon Wolin (*Politics and Vision*) opakovaně užívali silné republikánské myšlenky, ovšem nikdy své dílo za příspěvek k tvorbě republikánské politické teorie explicitně neoznačili (Peterson 2011, s. 8) a dnes jsou dle některých autorů prohlašováni za představitele občanského humanismu spíše než republikanismu (Lovett 2018; Nederman 2019). Lovett a Nederman tedy odmítají dichotomii neo-athénský a neo-římský a preferují silnější oddělení mezi občanský humanismus a republikanismus⁸. Oživení zájmu o republikánskou tradici předcházela práce revizionistických historiků především anglo-amerického původu, kteří identifikovali republikanismus jako hnací sílu pro revoluci v Severní Americe. Zásluhy autorů jako Baron (1966), Fink (2011[1962]), Wood (2011[1969]), Bailyn (2012[1967]) a především Pocock (2016[1975]) jsou nezpochybnitelné a je na místě se domnívat, že bez jejich práce bychom dnes nebyli svědky tak živé debaty kolem republikánské politické filozofie.

Jejich dílo ovšem není příhodné pro tuto studii. Ačkoliv dává základ neo-athénskému chápání republikánské tradice, je výrazně historicky orientováno,

⁸ Pojem občanského humanismu je v současnosti komplikované téma. Prvně byl užit Hansem Baronem v historiografickém smyslu. Dnes je ovšem užíván i jako filozofický termín, což může vést k nedorozuměním a nejasnostem. Doporučuji Moulakis (2002) pro dobrý úvod do dané problematiky.

s výjimkou již zmíněné Hannah Arendtové, která historii užívá jako nástroj pro vyjádření svých politických myšlenek. Navzdory tomu si ovšem myslím, že při výběru vhodných autorů je nutné rovněž hledět na aktuálnost jejich tvorby. Republikánské myšlení je dnes velmi dynamickým odvětvím politické filozofie a je v ustavičné debatě jak mezi jeho představiteli, tak i s autory liberálního smýšlení. Dochází tak k neustálému rozvoji existujících konceptů a myšlenkovému posunu jednotlivých autorů. Ke konci 20. století se k republikanismu rovněž přihlásili do té doby běžně klasifikovaní komunitární autoři Charles Taylor a Michael Sandel (Klosko 2011), jejichž ztotožnění se silným Aristotelským čtením republikánské tradice vedlo Laborde a Maynora k inkluzi těchto autorů do neo-athénské větve (Laborde a Maynor 2008).

Výběr mezi Charlesem Taylorem a Michaellem Sandelem je pak složitější díky podobnostem jádra jejich teorie, stejně tak jako jejich vztahu učitele a žáka. Ačkoliv se mohou částečně lišit ve svých pohledech na otázky sekularizace (Sandel 2009), obdobnost jejich myšlenek je nesporná. Vzhledem k vytyčeným kritériím komparace (blíže rozvedených v kapitole 1.3) si dovoluji tvrdit, že Sandelova bibliografie je vyhovující více než Taylorova na základě čtyř bodů. Sandelovo dílo věnované formulaci ucelených konceptů a myšlenek je aktuálnější než obdobná tvorba Charlese Taylora. Sandel sám sebe rovněž explicitně označuje za republikána (Sandel 1996, s. 5; Bell 2020), na rozdíl od Taylora, jež svou pozici považuje za liberální stejně tak jako republikánskou (Taylor 1995, s. 258). Autoři jako Dagger (2011) považují Sandelovu tvorbu za instrumentální při procesu obnovy republikánské tradice a formulace jejích novodobých myšlenek. Konečně, za přínosné pro tuto komparaci rovněž považuji reakce neo-římských republikánů na Sandelovo dílo a skutečnost, že právě při recenzi svého ústředního díla *Democracy's Discontent* byl poprvé označen za neo-athénskému autora. Od svého vydání nebyla *Democracy's Discontent* dle mého názoru překonána žádnou jinou knihou v oblasti artikulace neo-athénskému republikanismu. Podobně významné dílo u Taylora chybí. Jsem si zcela vědom, že ideálním řešením by bylo zahrnutí obou zmíněných autorů, ovšem při dodržení požadavku zkoumání do dostatečné hloubky není v rámci rozsahu bakalářské práce tato varianta bohužel možná.

1.2.4 NEO-ŘÍMSKÝ

Pro výběr novodobých republikánských autorů inspirovaných antickým Římem existuje řada kandidátů, především kvůli převaze tohoto křídla v soudobém republikánském

diskurzu. Jak již bylo zmíněno v kapitole 1.1, původními hlavními proponenty neo-římského křídla republikanismu byli historici tzv. intelektuální historie, především Quentin Skinner a Maurizio Viroli. Jejich dílo se ovšem zaměřuje zejména na vysvětlování filozofických děl napříč historií v novém světle a neposkytuje žádnou ucelenou formulaci neo-římské republikánské teorie, jež by byla pro tuto studii vysoce přínosnou.

Ačkoliv Skinner (2006; 2008; 2012) ve svém pozdějším díle soustředí své snahy více na obhajobu novodobých republikánských konceptů oproti svému historickému dílu, tyto koncepty byly dle mnohých autorů nejlépe prohloubeny a formalizovány Philipem Pettitem v knize *Republicanism: A Theory of Freedom and Government* (Laborde a Maynor 2008; Laborde 2013, s. 7; Bellamy 2008; Dagger 2011). Zejména na jeho formulace je v současnosti reagováno a jsou debatovány s největší četností.

V centru Pettitovy republikánské teorie stojí koncept svobody jako nedominance, jež má představovat alternativu k existující dichotomii pozitivní a negativní svobody. Skutečnost, že tato myšlenka není pouze diskutována republikánskou částí filozofického spektra, ale stala se rovněž cílem značné kritiky od liberálních myslitelů, dle mého názoru dokládá důležitost Pettitova díla pro současné oživení republikánské tradice. Dalším důkazem této důležitosti je široké přijetí a užívání Pettitovy koncepce dalšími republikánskými mysliteli, mimo již zmíněné: Viroli (2002), dále také Costa (2009; 2013; 2016), Honohan (2013; 2014), včetně ekonomicky zaměřených autorů jako Robert Taylor (2017).

Zajímavé je rovněž zaměření moderních děl republikánských autorů, které je mnohem konkrétnější a namísto formulování koncepčních základů republikanismu se daleko častěji věnuje konkrétním problematikám reálného politického života a nabízí alternativní řešení z republikánského úhlu pohledu. Tento fakt nasvědčuje existenci přijatého formálního rámce neo-římské republikánské teorie. Domnívám se, že tento odklon od úplných základů opět dokládá důležitost díla Philipa Pettita, a proto jeho formulaci neo-římského republikanismu považuji za vhodnou volbu pro hledání paralel s myšlením antického republikánského světa a Pettita jako ideálního reprezentanta neo-římského proudu.

1.3 VOLBA ZKOUMANÝCH OBLASTÍ PARALEL

Výběr oblastí myšlení jednotlivých autorů pro jejich následné srovnání byl řízen obecně uznávanými základními hodnotami republikánské teorie, mezi které patří svoboda, rovnost, samospráva a její institucionalizace, role demokracie, občanství a občanské ctnosti, korupce, politická participace nebo politika uznání (Honohan 2002; Laborde a Maynor 2008; Besson a Martí 2009; Lovett 2018). Z nich následně proběhl výběr, jež nejvíce odpovídá zaměření jednotlivých autorů tak, aby se napříč nimi co nejvíce krylo, a mohla tak být následná komparace co nejpřesnější. Další podmínkou byla dostatečná obecnost jednotlivých oblastí za účelem alespoň částečně potlačit nutnost kontextualizace vybraných myslitelů. Přesná metodologie zkoumání je rozvedena v následující kapitole 1.4.

Po bližší rešerši zvolených myslitelů považují oblasti těchto tří republikánských hodnot za naprosto klíčové, ačkoliv pro rozdílné autory mohou nabývat různé důležitosti: konceptualizace svobody (*liberty, freedom*), role samosprávy (*self-rule*) a otázky občanské ctnosti (*civic virtue*). Výběr se lehce odlišuje od předpokládané podoby uvedené v projektu bakalářské práce – podoba ústavního zřízení byla zaměněna za občanské ctnosti. Preference ústavních zřízení pokládám za příliš konkrétní oblast myšlení, která je založena na teoretickém základu a propojení mimo jiné výše uvedených hodnot a může rovněž být příliš ovlivněna kontextem jednotlivých autorů.

Krátce chci také osvětlit nezahrnutí konceptu smíšené ústavy do komparace. Ačkoliv se vize o smíšené ústavě objevuje u všech zkoumaných autorů, není předmětem značných sporů uvnitř republikánské tradice. Nepovažuji tedy smíšenou ústavu za vhodnou pro potřeby komparace mezi vybranými autory.

1.4 METODOLOGIE ANALÝZY AUTORŮ A KOMPARACE, VÝBĚR KONKRÉTNÍCH DĚL

1.4.1 METODOLOGIE ANALÝZY AUTORŮ A KOMPARACE

Při zkoumání historie politického myšlení se nabízí sada několika metodologií, které mohou mít značně odlišný vliv na interpretaci textů jednotlivých autorů. Pokud budeme uvažovat průběh historie (jak navrhoval E. H. Carr) nikoliv jako přímku, jež naši současnou dobu s průběhem času více a více oddaluje od dob našich předků, ale spíše jako „klikaté procesí“, při kterém nás naše přítomné okolnosti přibližují či oddalují od

určitých historických etap (Carr 1967), pochopení dobového kontextu dané oblasti zkoumání může zaujímat pozici jedné z hlavních priorit k tomu, abychom byli schopni identifikovat relevantní informace pro dobu současnou. V odlišných politických, společenských a ekonomických kontextech se myslitelé zabývají velmi rozdílnými otázkami. Není tedy možné přímo porovnávat názory autorů z antického světa na konkrétní otázky ohledně na příklad soukromého vlastnictví či homosexuality s názory autorů světa současného.

Již výše zmiňovaný Quentin Skinner se v průběhu druhé poloviny 20. století stal průkopníkem metodologie historického kontextualismu spolu se svými kolegy z tzv. Cambridžské školy (Browning 2016, s. 76). Hlavním definičním znakem tohoto přístupu je přesvědčení, že politické texty lze věrně interpretovat pouze pokud jsou zasazeny do jejich příslušného intelektuálního kontextu. Dle Skinnera se autoři nezabývají abstraktními otázkami na nepopsaném papíře, ale píšou svůj text s určitým záměrem, ať už je úmyslem přesvědčení někoho o něčem, či naopak jeho odrazení. Pochopení kontextu nám také umožňuje zjistit, zda je předkládaná idea v dané době společensky přijímaným faktem, či zda se jedná o novum (Skinner 2002b, s. 116). „Tím, že budeme věnovat co největší pozornost kontextu [konkrétního] výroku, můžeme doufat, že postupně zdokonalíme náš smysl pro identifikaci přesné povahy [autorova] záměru, který je tvořen výrokem samotným“ (Skinner 2002b, s. 117). Skinner tedy tvrdí, že se napříč historií filozofie nikdy nemohou vyskytovat trvalé (*perennial*) otázky, na které se autoři z rozdílných dobových kontextů pokouší odpovídat, a není tedy možné hledět na primární texty samotné a snažit se v nich hledat odpovědi na problémy doby současné.

Někteří kritici ovšem tato tvrzení odmítají (Lamb 2009) a považují Skinnerovu argumentaci za nedostatečnou. Osobně vnímám možnost existence některých témat, která Skinnerovy unikají, a domnívám se, že ačkoliv se kontexty napříč historií mění, stále existují aspekty určitých oblastí, jako povaha svobody, cíl vládních institucí či práva a povinnosti občanů, jež jsou dostatečně obecné na to, aby byly srozumitelné napříč časem, i když mohou rovněž mít konkrétní aplikace specifické pro autorův kontext.

Oblasti zkoumání jednotlivých autorů podrobně rozvedené v kapitole 1.3 považuji za dostatečně obecné a rovněž za vycházející ze společného

rysu vzájemné závislosti lidských bytostí – z rysu, který spojuje myšlení všech republikánských autorů. Vzhledem k omezení stanovenému zaměřením na výhradně republikánské momenty jednotlivých autorů stejně tak jako prostorem bakalářské práce se zaměřím především na kvalitativní analýzu primárních zdrojů bez intenzivního uvážení kontextu jednotlivých autorů. Přesto není vhodné kontext úplně ignorovat a považuji ho za alespoň částečně přínosný pro potřeby práce. K prohloubení mého porozumění použiji relevantní sekundární literaturu, ačkoliv by vlastní bádání v dalších, méně (pro výzkumnou otázku) relevantních primárních zdrojích zvolených autorů bylo ideální. Takové zaměření na „intelektuální historii“, jak by ho nazval sám Skinner, se v omezeném rozsahu bakalářské práce neopovažuji provádět, ovšem tento fakt může být pojítkem pro výzkum budoucí.

1.4.2 VÝBĚR KONKRÉTNÍCH DĚL AUTORŮ

V této kapitole si rovněž dovolím odůvodnit výběr relevantní literatury jednotlivých autorů. Považuji tuto obhajobu za klíčovou, jelikož každý z vybraných autorů napsal značné množství textů, které se zabírají oblastmi myšlení, jež pro cíle konkrétní komparace nemusí být významné.

Ačkoliv Aristotelovo portfolio zahrnuje široké oblasti zkoumání od biologie po kosmologii, otázkami relevantními pro potřeby práce se zabývá především ve svých navazujících dílech *Etika Nikomachova* a *Politika*. Aristotelés se ptá, co definuje dobrého člověka a dobrý život. Při hledání odpovědi zkoumá, jak může být společnost a politická komunita uspořádána, aby jedincům pomohla tento dobrý život nalézt a uskutečnit. Dochází k tvrzení, že obec je něco přírodního a přirozeného, něco, k čemuž je člověk veden vlastní povahou, a tedy že dobrý život je uskutečnitelný pouze skrze společné žití. Propojení těchto morálních otázek s otázkami praktické politiky je proto jasným důvodem použít výše dvě zmíněná díla jako hlavní zdroje Aristotelova republikánského myšlení.

Cicerových spisů se zachovala celá řada. Za nejvýznamnější jsou dnes považovány ty právně-politického typu, mezi které patří *De legibus (O zákonech)*, *De republica (O věcech veřejných)* a *De officiis (O povinnostech)*. Andrew Peterson (2011, s. 38) shledává spis *De republica* za naprosto klíčový pro pochopení Cicerova republikánského uvažování o státním zřízení a vztahu stát-občan, zatímco Honohan (2002, s. 40) konstatuje, že *De officiis* byl jedním z nejvýznamnějších textů

středověkých a raně moderních dob. V tomto spisu se Cicero zaměřuje na roli občanských ctností a občanské samosprávy – témat, která jsou ústředními oblastmi zkoumání této práce. Oba spisy jsou proto naprosto neodmyslitelnou součástí jakéhokoli pokusu o pochopení Cicerova republikanismu. V určitých případech je konzultováno i zmíněné *De legibus*.

Michael Sandel se poprvé vyznamenal především svou kritikou liberální teorie Johna Rawlse v knize *Liberalism and the Limits of Justice* z roku 1982, jež na příklad Will Kymlicka považuje za jeden z hlavních motorů, jež rozdmýchal živou debatu mezi liberalismem a komunitarismem v anglo-americkém světě v průběhu 80. let (Kymlicka 1995). Svou vlastní teorii se Sandel následně pokusil uceleně předložit v *Democracy's Discontent: America in Search of a Public Philosophy*. Toto dílo je akademicky značně uznávané a vzbudilo velký ohlas ihned po svém vydání, o čemž svědčí na příklad knižní vydání celého sborníku kritických reakcí (Allen a Regan 1998), v němž je kniha hodnocena pozitivně i negativně a reagují na ní na příklad samotný Philip Pettit či prominentní komunitarián Michael Walzer. Do dnešní doby zůstává *Democracy's Discontent* nejuplnějším shrnutím Sandelových republikánských myšlenek a spolu s některými jeho reakcemi na předloženou kritiku tvoří hlavní primární zdroj pro zkoumání tohoto autora.

Mnozí komentátoři, včetně Laborde a Maynora (2008), považují knihu *Republicanism: A Theory of Freedom and Government* za ústřední dílo Philipa Pettita týkající se jeho konceptualizace republikánské teorie. Není proto překvapením, že je užito jako hlavní primární zdroj za účelem zkoumání myšlenek tohoto autora. Kniha měla (a stále má) velký ohlas u Pettitových akademických kolegů a stala se předmětem široké diskuze možná více než kterákoliv jiná kniha soudobé republikánské tradice. Jak je zvykem, byla rovněž podrobena ostré kritice. Pettit následně s jeho kritiky debatuje a svou teorii dále rozvádí v novějších dílech, která jsou buď samostatná (*On The People's Terms: A Republican Theory and Model of Democracy*), nebo součástí různých sborníků a odborných časopisů. Taková diskuze s kritiky může často autora nutit k doplnění či reformulaci svých myšlenek. Je tedy důležité brát v potaz rovněž Pettitovu aktuální tvorbu, jež může být relevantní nadstavbou jeho centrální knihy.

2. ROZBOR AUTORŮ

2.1 ANTICKÝCH

Než začneme se samotným rozбором jednotlivých autorů antického světa, považuji za vhodné vysvětlit proč se při studii republikánské tradice těmto autorům vůbec věnovat. Ačkoliv se republikáni neshodují, zda kořeny jejich tradice začínají v antických Athénách či v Římě, nikdo nepotlačuje ideu těchto antických kořenů jako takovou. Je nutné podotknout, že politické celky, o nichž Aristotelés a Cicero referují, byly mnohem menší než ty, které se vyvinuly v moderních dobách a dnes tvoří nám známé národní státy. Velikost státních zřízení v antickém Řecku a Římě umožňovala mnohem intimnější a přímější formy demokracie, než které pokračovatelé republikánské tradice považovali za vhodné.

V rámci svého přístupového objasněného kapitola 1.4 ovšem přijímám tezi, že Aristotelés a Cicero poskytli základy republikánské tradice, z nichž do určité míry vycházely definice a formulace budoucích republikánských myslitelů (včetně současných), při jejichž zkoumání je nutné rozumět těmto předcházejícím antickým ideám. Pro každý výzkum zabývající se historií republikanismu je tedy důležité brát tyto antické autory a jejich mínění o podstatě svobody či vztahu občana a státu v potaz.

2.1.1 ARISTOTELEŠ

Pro pochopení Aristotelových myšlenek týkajících se svobody, ctností a samosprávy je nejprve nutné objasnit jakým způsobem chápe provázání etiky a politiky a také jeho vysvětlení vzájemné závislosti mezi jednotlivci. Tato závislost tvoří základ celé republikánské tradice⁹.

Dle Aristotela má lidský život konkrétní přírodní cíle, které jsou objektivně dané a rovněž mají určitou hierarchii danou znalostí lidské přirozenosti. Dosažení tzv. *eudaimonie* – jež můžeme chápat jako blaženost, nejvyšší dobro člověka či stav dokonalé euforie – spočívá v naplnění lidského potenciálu. Tento potenciál je přítomný již při narození jedince a možná míra dosažení *eudaimonie* závisí na podobě potenciálu samotného, stejně jako na vnějších podmínkách („dobrech“) coby zdraví, bohatství a přátelství (*EN*, 1099a31–b6). Aristotelés tedy nevěří, že se každý člověk rodí stejný,

⁹ Citace označené *Pol.* pochází z díla *Politika*; *EN* je poté označení pro práci *Etika Nikomachova*.

a naopak považuje vzájemné vztahy v rodinách, domácnostech, vesnicích a polis z části založené na spolupráci různě zručných lidí, jejichž vlastnosti se doplňují, a přispívají tak ke vzájemné prosperitě. Ovšem materiální dostatek není jediným pojátkem mezi jednotlivci. Člověk se nerodí od přírody ani dobrý, ani špatný, ale rozvíjí svou osobnost skrze činy pomocí rozumu (*logos*), jež mu umožňuje mezi dobrým a špatným rozlišovat, proto jsou jeho okolí a společensko-politické vztahy nepostradatelnou součástí naplňování lidského potenciálu, potažmo možného dosažení *eudaimonie*.

Z toho plyne, že členové takových společenství musí mít zájem na dobru a vlastnostech svých soukmenovců, s nimiž se dohromady snaží naplnit svůj lidský potenciál. Skrze tato tvrzení Aristotelés shledává jednotlivce v obci spojené i morálně s cílem dosažení blaženosti: „Obec pak jest společenství rodů a míst pro dokonalý a soběstačný život. A to podle našeho mínění znamená žítí blaženě a krásně. Tudíž za účel politického společenství jest třeba pokládati krásné skutky a nikoli pouhé soužití“ (*Pol.* 1280b41–1281a4). Tato pasáž se stala jednou z hlavních myšlenek, která inspirovala budoucí Aristotelovi obdivovatele, tedy že člověk by měl mít koncepci dobrého života a následně tvořit takovou obec, aby dané koncepci mohl dosáhnout.

Dalším odůvodněním tohoto spojení jednotlivců je Aristotelovo známé tvrzení, že „člověk je tvor společenský“, kterému můžeme rozumět následovně: příroda, která nečiní nic zbytečně, obdařila člověka řečí, a jako jediný tedy může komunikovat morální koncepty spravedlnosti – koncepty toho co je prospěšné a co je škodlivé, a tedy i spravedlivé a nespravedlivé. Řeč a *logos* umožňují vytváření sociálních vazeb nejen skrze instinkty; a sdílení těchto morálních záležitostí tvoří domácnost a obec (*Pol.* 1253a10). Obec je ovšem nejvyspělejším uskupením, protože umožňuje deliberaci mezi rovnými občany o tom, co je hodnotné, na rozdíl od vztahů jako manžel a manželka, otec a dítě či pán a otrok, které jsou poznamenány nenapravitelnými nerovnostmi.

Z této argumentace vyplývá, že kdokoliv, kdo žije mimo politickou společnost, postrádá něco naprosto klíčového k lidskému rozkvětu. Žít mimo obec je žít „osaměle jako zaběhlý kámen ve hře“ (*Pol.* 1253a8). Existuje tedy pevná přírodní vazba mezi občany a obcí, jež vysvětluje Aristotelovu tezi, že obec je přednější než jedinec, „neboť celek jest nutně dříve než jeho část; zruší-li se totiž celek, nebude již noha nohou ani ruka rukou, leč podle jména...“ (*Pol.* 1253a20).

Pokud je lidským cílem dosáhnout blaženosti, pak je klíčové průběžně vytvářet a aktivně praktikovat chování ctnostného charakteru. Ctnosti (*arete*) Aristotelés chápe v širokém slova smyslu obsahující dokonalost v oblastech jak etických (odvaha, smysl pro spravedlnost, pravdomluvnost, štědrost, skromnost...), tak i občanských, kde se občanskými ctnostmi myslí starost o všeobecné blaho společné všem občanům (Honohan 2002, s. 20). Tyto ctnosti nejsou vrozené, ale utváří se praxí, a pomáhají člověku konat správná rozhodnutí ve správných okamžicích. Na první pohled by se mohlo zdát, že ctnostným jednáním se rozumí jednání altruistické namísto jednání ve svém vlastním zájmu, ale Aristotelés považuje za ctnostné takové jednání, které nachází střední cestu mezi nadměrou a nedostatkem jednotlivé ctnosti – tzv. doktrína prostřednosti (*EN*, 1106a26–1107). Honohan (2002, s. 21) vysvětluje blíže na příkladu volby mezi vyšším výdělkem nebo více času stráveným s rodinou a přáteli: pro Aristotela toto není volba mezi radostí a etickou správností, ale naopak cesta k uskutečnění obojího, protože vnější dobro je pouze prostředkem k možnosti trávit více času s rodinou či přáteli. Ctnostné jednání znamená tedy seberealizaci, a ne sebeobětování, a dobrý život je život materiálního i etického úspěchu zároveň. V tomto se Aristotelés výrazně odlišuje od svého učitele Platóna – pouze znát co je správné a disponovat ctnostmi nestačí (*Pol.* 1323b30–35). Hodnotný život musí být aplikován v praxi. Tato praxe probíhá v politické komunitě a vyžaduje společenské podmínky jako na příklad vzdělávání. Dobrá obec musí umožňovat jedincům tuto praxi provádět.

Jestliže je nutné nabývat ctností a praktikovat je, politická aréna je ideálním místem pro tyto aktivity. Do jaké míry ovšem Aristotelés považoval politickou participaci občanů za důležitou je otázkou sporů. Než se pokusím jeho pohled interpretovat, je důležité vyjasnit, co přesně je myšleno pojmem občan.

Občanství na rozdíl od současnosti pro Aristotela nevyplývá z oficiálního statusu člověka v daném městě nebo státu, ale je definováno politickou účastí a autoritou. Dnes je občanství běžně získáváno narozením či skrze proces naturalizace. Na základě tohoto právního svazku mezi občanem a státem vznikají subjektům vzájemná práva a povinnosti a umožňují občanům podílet se na politickém systému do určité míry stanovené povahou daného systému. Dle Aristotelovy definice je tedy možné být rezidentem, co se pobytu týče, ale zároveň nebýt občanem ve správném slova smyslu. Na příklad: moderním pohledem může být člověk občanem v monarchickém

zřízení a zároveň nemít právo participovat v politickém systému. Z pohledu Aristotela není jasné, zda člověk žijící v monarchii vůbec může být občanem nazýván (Morrison 1999; Riesbeck 2016). Ať by jeho odpověď byla jakákoliv, důležité je, že občanství je primárně definováno politickou participací. Občan je pak definován tím, co dělá (a co by dělat měl) a rovněž typem politické autority kterou disponuje při účasti na vládě a na vytváření zákonů. V *Pol.* 1275b12–20 je uvedena finální definice občana: „Z toho jest tedy patrné, co jest občan: Kdo se totiž může účastniti úřadu poradního nebo soudního, toho již nazýváme občanem té obce.“

Tato definice občana skrze účast na politickém procesu může být interpretována na základě Aristotelova etického myšlení o dobrém životě popsaném výše. Dobrý život je posuzován skrze cíl lidského života a občanství je posouzeno cílem (rolí) občana. Občan je někdo, kdo se účastní vlády v obci. Aristotelés dále tuto obecnou definici rozvádí v *Pol.* 1277b15. Občané se mohou podílet na politickém procesu dvojitým způsobem: buď vládnout, nebo být ovládáni. Každá z kategorií vyžaduje jinou činnost a rovněž jiné ctnosti k tomu, aby mohla být vykonávána dobře. Činnost vládnutí považuje za nadřazenou činnosti být ovládán, protože ctnosti nutné k dobrému vládnutí jsou nadřazeny ctnostem nutným být dobře ovládán (*Pol.* 1333a16–30). Dobrý občan by ovšem měl být schopen obou aktivit (*Pol.* 1277b7). Občané jsou tedy součástí kolektivní samosprávy mezi rovnými, odlišenou od vlády pána nad otrokem či otce nad rodinou svou dočasnou a střídavou povahou. Vykonávání politických úřadů s sebou nese čest (*Pol.* 1281a30) a „vláda nad svobodnými jest krásnější a jest více ve spojení se ctností než panská vláda nad otroky“ (*Pol.* 1333b26).

Protože občanství je nutně spojeno se ctnostmi, lze jednoduše identifikovat neobčany – lidi, jež nedisponují (či nemohou disponovat) potřebnými ctnostmi k tomu být občanem. Toto vede Aristotela k exkluzi širokého spektra jedinců z občanského stavu: otroci od přírody (nemohou si vytvořit potřebné ctnosti), ženy, děti anebo poměrně překvapivě manuální pracovníci (*banausoi*), ačkoliv u nich se spíše jedná o to, jak tráví své chvíle. Z důvodu časové náročnosti jejich práce nemají dostatečné příležitosti nutných ctností nabýt.

Po objasnění Aristotelovy definice občanství se vracím k problémům s interpretací váhy, jež je přisuzována politické participaci. Je konstatováno, že participace na politickém procesu vládnutí je definicí dobrého občana a být dobrým

občanem je spojeno s ctnostmi, které zároveň utváří dobrého člověka a jsou tak přírodním cílem lidských jedinců. Mohlo by se tedy zdát, že účast na samosprávě je nejvyšší realizací lidské přirozenosti. Aristotelés ovšem tento výrok podrývá v *Pol.* 1325b15 a uvádí rozjímavý život filozofa jako alternativní (a možná nadřazenou) cestu k této realizaci. Filozofie je vyšší forma aktivity než politická participace a vyžaduje svou vlastní sadu ctností a také více volného času, než je politický život schopen poskytnout. I přes tento důraz na filozofický život není zcela jasné, zda Aristotelés shledává právě myšlenkové rozjímání za nejvyšší formu ctností, či zda je praktický život v polis tou správnou cestou k realizaci lidské přirozenosti (Depew 1991; Roochnik 2008). Dovolím si se zde zamyslet nad několika body. Aristotelés považuje žití v obci za nutné pro naplnění lidského života, tedy i filozof musí žít v politické komunitě a nebude moci dosáhnout blaženosti, pokud tomu tak neučiní. Ctnosti, včetně těch, jimiž jedinec musí disponovat k možnostem filozofické aktivity, musí být nejprve nabyty. Jak jsem již zmínil, politická aréna je znamenitým místem pro deliberaci a rozvíjení a aplikaci těchto ctností. Snaha dosáhnout života filozofa tedy nevylučuje aktivní politickou participaci jako součást života dobrého a pokud není hlavním cílem lidské přirozenosti, umožňuje alespoň praktickou aplikaci lidských ctností mezi rovnými občany. Účast na politické samosprávě tedy nese hodnotu sama o sobě do té míry, do jaké umožňuje jedincům vykonávat ctnosti.

Posledním a rovněž nejsložitějším bodem, jež zde chci rozvést, je Aristotelovo pojetí svobody. Aristotelés hovoří o svobodě v souvislosti s rozбором demokratické ústavy v *Pol.* 1317b–1319a. V demokracii je svoboda (*eleutheria*) ceněna dvojím smyslem – kolektivně a individuálně, přičemž oba jsou vymezeny vůči stavu otroctví. Za prvé, kolektivní svoboda je střídavé vládnutí a poslouchání mezi občany. V demokracii jsou si všichni jedinci rovni skrze dispozici jednoho hlasu, individuální zásluhy nehrají roli, a proto se musí náležitě rovně podílet na vykonávání samosprávy, na rozdíl od otroků, kteří pouze poslouchají. Svoboda v individuálním smyslu je pak možnost toho, „že každý žije, jak chce.“ Individuální složka musí patřit k vlastnostem svobody, když naopak otrok žije jinak, než by chtěl. Z odporu k otroctví tedy vychází požadavek nebýt poddán nejraději nikomu, a pokud to není možno, pak jen střídavě. Aristotelés ovšem preferuje smíšenou ústavu (*politeia*) nad ústavou

demokratickou¹⁰. Co to tedy přesně znamená pro jeho definici svobody? Tuto otázku není lehké zodpovědět, protože Aristotelés sám explicitně nenabízí svou formulaci svobody ani v *Etice Nikomachově* ani v *Politice*. Jasně ovšem kritizuje (*Pol.* 1318b37) demokratickou individuální svobodu: „Neboť jest prospěšno, jsme-li závislí a nemůžeme-li dělati, co se nám uzdá; vždyť volnost jednati, jak se komu zachce, není s to, aby uhlídala špatnost, jež jest v každém člověku.“

Zbývá tedy najít Aristotelův názor na demokratickou kolektivní svobodu, jež by nám mohl pomoci objevit jeho vlastní definici. David Keyt (2016, s. 11) dává tuto svobodu do relace se třemi Aristotelovými principy dobrého vládnutí. Za první, vláda musí být pro dobro všech, nejen vládnoucích (*Pol.* 1279a17–19). Za druhé, taková vláda musí být dobrovolně přijata (*Pol.* 1285a25–29; 1285b8; 1285b21–22; 1313a5–6). A nakonec za třetí, vládnutí musí být střídavé, pokud mají být vládci a ovládaní sobě rovní (*Pol.* 1261a30–b5; 1325b7–8; 1332b25–27).

Který z těchto principů definuje občanskou svobodu je předmětem sporů. W. L. Newman tvrdí: „Aristotelův pohled je, že ovládaní jsou svobodní, pokud je vládnuto ku jejich prospěchu“ (2010[1887], s. 246). Podobný názor sdílí i R. G. Mulgan (1970, s. 98). Na druhý princip dobré vlády apeluje Roderick Long, který konstatuje, že Aristotelovo odmítnutí demokratické individuální svobody dává svobodu do rovnosti s dobrovolným podřízením občana ústavě (1996, s. 795). S ohledem na třetí princip argumentuje Peter Liddel, když prohlašuje, že Aristotelova koncepce občanské svobody závisí na střídavém vládnutí, a tudíž že vlastně odpovídá demokratické kolektivní svobodě (2007, s. 325–331). Na příklad M. H. Hansen (2010) ovšem všechna tato tvrzení odmítá a shledává Aristotelovu vlastní koncepci svobody za neexistující. David Keyt naopak vidí trochu pravdy v každé z výše uvedených úvah, protože všechny tři principy dobré vlády spolu do určité míry souvisí (2016, s. 12).

¹⁰ Pro potřeby práce není vhodné zde do hloubky rozebírat Aristotelovy preference ústav. Krátce, Aristotelés rozděluje typy vlády dvěma měřítky – kdo vládne (jeden, několik, většina) a pro koho vládne (pro dobro vládce, pro dobro lidu). Demokracie je dle jeho uvážení vládou většiny pro její vlastní dobro, a jedná se tedy o despotický režim. Dle Aristotela je v praxi nejvhodnější tzv. *politeia*. *Politeia* kombinuje prvky oligarchie (vláda několika pro jejich vlastní dobro) a demokracie. Bere tak v potaz nejen rovnost dle počtu, ale také nerovnost v rámci zásluh jednotlivých občanů, což vytváří podmínky vlády pro dobro všech. Tento režim je považován za nejstabilnější, protože umožňuje všem občanům podílení na vládě, na rozdíl od demokracie, kde chudá většina ovládá bohatou menšinu. Pro přesnou Aristotelovu klasifikaci viz *Politika*, kniha III., kapitola IX; nebo stručné shrnutí od Freda Millera (2017).

Ať už se přikloníme k jakémukoliv uvedenému výkladu o Aristotelově koncepci svobody, v kontextu republikánského myšlení je důležité konstatovat, že svoboda je pro něj hodnotná především v tom, že umožňuje lidem vykonávat ctnosti, a tedy dosáhnout lidské blaženosti. V ctnostných aktivitách musí obec občanům pomáhat, a proto taková svoboda nevyklučuje vládu zákonů uvnitř obce, ba naopak ji vyžaduje (Honohan 2002, s. 26).

2.1.2 CICERO

Cicerův život v antickém Římě a Aristotelův v antických Athénách oddělují tři dlouhá staletí. Již za Aristotelova života se forma politicky nezávislé polis vytrácela pod tlakem Makedonské říše Alexandra Velikého. Netrvalo dlouho a Řím ovládl Středozeří skrze svou excelentní armádu, instituce a právní rámec a dokázal spravovat rozlehlé impérium. Římská republika byla mnohem rozlehlejší než Athénská polis, s čímž také souvisela větší segmentace obyvatel, a tedy značně rozdílná společnost, ve které Cicero žil. Ačkoliv v Řecku rovněž existovalo rozdělení lidí mezi různé třídy, i uvnitř kvalifikovaného občanstva, možnosti politické aktivity byly v ideálním případě k těmto rozdílům lhostejné. Naopak v Římské republice se třídní boj plebejců za rozšiřování svých práv proti aristokratickým patricijům stal ústředním bodem politiky (Bellamy 2011). Obyčejný římský občan nedisponoval takovým přímým politickým vlivem, jemuž se těšil občan řecký.

Úvodem do Cicerova politického myšlení nastíním některé ideje, jimiž byl při své tvorbě ovlivněn a které jsou klíčové pro jeho morální a politickou filozofii. Posléze bude tato kapitola následovat chronologii kapitoly předešlé – nejprve bude rozebráno Cicerovo spojení etiky a politiky skrze lidskou vzájemnou závislost, dále koncepty občanství a ctností, podstata občanské samosprávy, a nakonec pojetí svobody¹¹.

V kontextu stále se rozrůstající Římské republiky docházelo k postupnému odcizování jednotlivých občanů od politických záležitostí. Filozofové v době po Aristotelovi často podřývali roli politiky na vedení dobrého života, zejména ti ze školy Epikurejců (Sharples 2014, s. 121, 124), vůči jejichž pozici Cicero vehementně argumentuje hned na začátku knihy *O věcech veřejných* (*De rep.* I, 1–11). Cicero byl rovněž silně ovlivněn Stoiky, kteří přinášeli nové pohledy na celou řadu otázek.

¹¹ Dílo *O povinnostech* je označeno zkratkou *De off.* a *O věcech veřejných* pak *De rep.*, nakonec *De leg.* znamená *O zákonech*.

Na rozdíl od Řeků věřili ve společnou lidskou přirozenost¹² a rovněž přírodní morální zákony. Tato tvrzení podkládali ideou všeobecné spravedlnosti, a kladli tak morální povinnosti na celé lidstvo. Ptali se, zda ctnostné jednání musí jednoznačně vést k vnějšimu dobru a materiálnímu úspěchu, nebo jestli ctnost znamená sebeobětování (Honohan 2002, s. 31). Na rozdíl od Aristotela jasně považovali ctnosti za dostatečné ke štěstí, nikoliv jejich praktickou aplikaci uvnitř politické komunity, kterou zpochybňovali jako nejvyšší možnou formu lidského společenství. Stoici si rovněž kladli otázky v souvislosti s koncepcí svobody (Epictetus: *Discourses* 2.14.7–9; Sharples 2014, s. 76).

Ačkoliv (nebo možná právě proto) na Cicera tyto otázky silně působily, formuloval ještě razantnější obhajobu politické participace a hodnot a povinností s ní spojených než Aristotelés.

Cicero vnímá člověka, podobně jako Aristotelés, jako bytost společenskou. Lidé se sdružují nejen za účelem uspokojení materiálních potřeb, ale protože jsou společnější (*De off.* I, 158). Tento fakt vychází z přesvědčení, že člověk sdílí část božského obecného rozumu a je obdařen řečí (*ratio et oratio*). Ctnosti jsou stejně tak sdílené člověkem a bohem. Bůh i člověk tedy sdílí rozum a řeč a žijí spravedlivě dle zákonů přírody. Vesmír formuje jedno společenství či stát (*civitas*)¹³, jehož občany jsou lidé i bůh (*De leg.* I, 25–28). Tato společná lidská vlastnost ovšem nesmí být chápána jako všeobecná láska svých bližních (jak je později v dikci křesťanské etiky), nýbrž jako sdílení společné kultury, zájmů a hodnot, jež jsou udávány všeobecným rozumem a řečí, nikoliv z emocí lásky uvnitř každého člověka (Den Boer 1979, s. 78–82). Lidské společenství tedy pro Cicera vychází především ze společných zájmů jednotlivců, ovšem nepotírá z toho pramenící rozdíly¹⁴. „Lidé se rodí pro spravedlnost“ (*De leg.* I, 28), tvrdí Cicero, když obhajuje sdílený pocit spravedlnosti v každém člověku vycházejícím z přírodního zákona.

Na základě společného rozumu a řeči lidé formují různé typy společenství, od domácností až po celé společenství lidstva. Každé toto společenství požaduje po jedinci

¹² Naprosto by tedy na příklad odmítali Aristotelovu tezi o otrocích od přírody.

¹³ Zde by Aristotelés použil výraz „obec“. Pojem *civitas* je latinský překlad *polis*.

¹⁴ Je otázkou, zda Cicero považuje otroky za členy tohoto všeobecného lidského společenství.

De off. I, 42 naznačuje, že tomu tak je, ovšem Den Boer argumentuje proti takové interpretaci Cicera (1979, s. 89–92).

určitou oddanost, ovšem politická komunita je nejvyšší forma takového společenství (*De off.* I, 55). Stát je místem, kde občané sdílí velké množství věcí a hodnot, které považují za centrální pro jejich život, od fyzických objektů a míst jako cesty, fórum nebo chrámy, po koncepty spravedlnosti a společného blaha (*De off.* I, 53). Tato vidina společného dobra a společně dané zákony jsou přesně to, co občany v republice spojuje (*De rep.* I, 39a). Být občanem znamená být členem republiky. Pokud ovšem nepanují v republice spravedlivé zákony, toto spojení je zničeno. Zde můžeme pozorovat rozdíl mezi Aristotelem a Cicerem – řecký filozof považoval každou politickou komunitu za přírodně danou, přičemž jejich rozdílné typy vytvářely lépe či hůře podmínky pro dobrý život občanů¹⁵. Cicero ovšem nepovažuje republiku za jeden z existujících typů komunit, ale vidí ji jako jediný možný. Tam, kde vládne tyran pro své vlastní dobro, stát není pokleslý, ale neexistuje vůbec (*De rep.* III, 43).

Zde je nutno podotknout, že Cicero nedefinuje republiku jako absenci monarchy, či skrze jiné explicitní instituce. Republika je stát, ve kterém lid představuje prvotní autoritu a vláda je vykonávána v rámci jejich dobra. To ovšem nevylučuje možnost delegace této vlády na magistráty. Cicerova nejužší definice „*res publica; res populi*“ (*De rep.* I, 39a) doslova znamená „věc veřejná; věc lidu“ a naznačuje, že lid je zároveň zdrojem politické moci i hlavním zájmem republiky. Pokud je suverenita lidu přisvojena někým jiným, je možné se ji zmocnit zpět skrze zásahy do politických záležitostí, ať už přímo, či skrze své magistráty (Honohan 2002, s. 32). To přesto neznamená, že by se lid nepřetržitě podílel na vládě přímým způsobem. Pokud Aristotelés tvrdil, že jsou si občané alespoň do určité míry rovni¹⁶, pro Cicera obsahuje taková společnost rozdělení občanů do různých tříd a hodností – bohatých a chudých, patricijů a plebejců. Samotné vykonávání vlády přísluší pouze aristokratické skupině občanů (*De rep.* I, 43, 49, 53, 69). Pokud tedy Cicero uznává morální rovnost občanů, nepovažuje za vhodné, aby se všichni rovnoměrně podíleli na vykonávání politické moci kvůli rozdílům v jiných oblastech života.

Tato aristokratická elita by ovšem měla nést ctnosti, jež jsou opakem různých forem korupce: lakomost, touha po moci, nedbalost až lenost, ale rovněž posedlost

¹⁵ I zvrácené režimy vytvářejí podmínky pro dobrý život, ačkoliv jen pro omezený sektor společnosti.

¹⁶ Zde jsou myšleni doslova právoplatní občané obce, nikoliv lid jako celek.

filozofii (*De off.* I, 23–30). Pokud tato korupce pohltí vládnoucí vrstvu, legitimita státu je narušena.

Ctnosti, jak je vidno, jsou tedy pro správné fungování republiky klíčové a musíme se blíže zamyslet nad jejich koncepcí v Cicerově tvorbě. Udržování svobodné republiky vyžaduje ctnostnou aktivitu každé politické třídy ve smyslu sledování zájmů všech. Je možné říci, že pro Cicera jsou ctnosti nezbytné pro *účastníky* politického procesu, spíše než účast pro ctnosti a jejich tvorbu tak, jak to mínil Aristotelés (Honohan 2002, s. 33). Cílem politické aktivity tedy není rozkvět jedinců, ale obrana a expanze republiky a svobod, jež jsou skrze ni jedincům poskytovány. Ctnosti jsou otázkou aktivity více než znalosti toho, co je dobré, a není vyšší ilustrace ctnosti než se aktivně politicky angažovat. Cicero uvádí ideální politickou ctnost pro vládnoucí třídu: musí se zaměřit na dobro občanstva a veškerou svou aktivitu motivovat na podporu tohoto dobra, bez ohledu na svůj vlastní benefit; dále se rovněž musí věnovat všem třídám v republice a žádnou neopomíjet při svých politických aktivitách (*De off.* I, 85).

Takto ctnostná činnost odměňuje jednotlivce těmi nejvyššími ctni, protože není nic ctnostnějšího, co může být jedincem vykonáváno, včetně filozofického života (*De off.* I, 155). Politický život je tedy jasně staven nad život filozofa a život osobní. Občanská participace je pro Cicera, stejně jako pro Aristotela, nesmírně důležitá, ovšem je obhajována především jako instrument k zajištění svobody, na rozdíl od argumentace Aristotela o její vnitřní hodnotě.

Podobně jako Platón, i Cicero identifikuje čtyři základní ctnosti pěstované uvnitř jedince: moudrost (*prudentia*), statečnost (*fortitudo*), mírnost (*decorum*) a nejdůležitější z nich – spravedlnost (*iustitia*).

Moudrost je praktický rozum vedoucí jednotlivce k upřednostnění spravedlnosti či společného dobra před dobrem svým vlastním (*De off.* I, 153).

Statečnost je schopnost vznést se nad obavy materiálního typu a jednat spravedlivě. Statečnost může být chápána ve smyslu statečnosti v boji, ovšem Cicero si více cení statečného chování civilistů (především státníků), protože širší mírou přispívá k udržení a chodu republiky (*De off.* I, 78).

Mírnost znamená umění sebekázně a sebeovládání, ovšem chápáno méně ve smyslu kontroly emocí, nýbrž jako znalost odpovídajícího jednání v určité situaci.

Mírnost bude pro každého jedince znamenat něco jiného v závislosti na jeho postavení ve společnosti (*De off.* I, 14).

Spravedlnost se týká dobrého jednání mezi jedinci. Díky společnému rozumu jako lidstvo a díky ctnosti moudrosti má člověk přírodní inklinaci pečovat o dobro ostatních, držet sliby, říkat pravdu, ctít majetek druhých a jednat férově při směnách (*De off.* I, 20–23). Jako nespravedlivé můžeme chápat jednání založené na síle či podvodu (*De off.* I, 41), které je „vyhrazeno pro lva a lišku, ale nikoliv pro člověka.“

Tyto morální zásady jsou přímo spojeny s politickým životem, protože jedinci společně tvoří politické komunity a dobro ostatních znamená rovněž dobro republiky dle přírodního zákona. Cicero si tedy ctnostného jednání cení především pro jeho přínosy republiky a klade na něj nejvyšší důraz: „Každý seriózní a statečný občan...se naprosto oddá republice, bez usilování o bohatství či moc, a naopak bude obhajovat celou republiku tak, aby bral v potaz zájmy každého jednotlivce...Bude tak oddaný spravedlnosti a tomu, co je ctnostné, že pro jejich zachování [zájmů] překoná možné bolesti, bez ohledu na jejich závažnost, a raději se postaví smrti, než aby se jich vzdal“ (*De off.* I, 86).

Cicerova definice občanských ctností je tedy mnohem konkrétnější než Aristotelova a více zaměřena na vztah občana k obci. V čem se oba autoři shodují je ale potlačení rozdílů mezi osobními zájmy a zájmy celku. Zde se Cicero snaží reagovat na tvrzení Stoiků, že ctnosti musí být praktikovány i na úkor osobních zájmů a mohou být chápány jako sebeobětování. Pokud člověk vnímá ctnostné jednání jako v rozporu s jeho osobním zájmem, pak se musí mýlit, protože s ohledem na přírodní zákon a dobro celku není možné, aby sledování osobního zájmu v neprospěch republiky bylo pro jedince výhodné (*De off.* II, 9). Každý jedinec je totiž závislý na své komunitě a její dobro je zároveň i dobro jeho samotného.

Po objasnění lidské závislosti, ctností a občanství a rovněž míry politické participace jednotlivých občanů, je na závěr této kapitoly nutné osvětlit Cicerovo vnímání svobody, které není prosté a ve větší práci by zasloužilo bližší studii a více slov. V Římě, na rozdíl od Athén, nebyli občané definováni svou možností účastnit se politického procesu, ale svým právním statutem, chápaným jako nárok na ochranu zákonem (Cornell 2012, s. 149–150). Tento status byl primárně dáván do kontrastu se

statusem otroka. Svoboda (*libertas*)¹⁷ neznamenal rovnou možnost občanů podílet se na politických záležitostech či svobodu projevu (Lane 2016, s. 247). Namísto střídavého vládnutí jsou občané svobodní, protože tento status získali v republice, která vládne pro blaho všeho lidu. Pro Cicera vláda zákonů v republice nezajišťuje pouze všeobecné blaho, ale rovněž svobodu, která tedy nemůže být lidem dostupná v monarchickém či aristokratickém zřízení, protože ty nesledují zájmy všech občanů.

Jak jsem poznamenal, pro Římany nebyla možná kombinace svobody a závislosti na vůli někoho jiného. Zbavit se libovůle svého pána a přestat být otrokem ovšem neznamenal stát se svobodným. Římané získali status svobody jako zákonný nárok na právo nebýt pod vlivem nikoho jiného a na jiná další práva, ale tento status s sebou nesl i určité povinnosti. Dle Wirzsubského (1968, s. 8) *libertas* nepředstavuje vlastnictví jednotlivce, nýbrž společenský vztah mezi občany republiky. Cicero tedy shledává svobodu nejen jako absenci pána, ale také jako aktivní přítomnost zákonů: „jsme služebníky zákonů, abychom mohli být svobodní“ (*Pro Cluentio*, LIII, 146). Svoboda rovněž obsahuje mírnost a kontrolu, na rozdíl od života neomezených možností králů (*De off.* II, 21–22), což signalizuje převahu ctností nad svobodou. Pokud svobodu v dnešním liberálním světě můžeme chápat jako omezení zákonné a státní autority, pak zde jsou zákony a stát chápány jako její garant. Některá omezení jedinců ze strany republiky tedy nejsou omezením jejich *libertas*.

Jestliže by nutnost ctnostného jednání svobodu občanů neomezovala, byla by postupně vychýlena rovnováha sil v republice, čímž by se mohla vláda zákonů rozpadnout a sklouznout do režimu demokracie. Jak z této kapitoly vyplývá – scénáři, jež by Cicero považoval za nepřijatelné.

2.2 NOVODOBÝCH

Nyní se přesuneme o více než dva tisíce let kupředu do kontextu konce 20. století a současnosti. Ačkoliv se svět změnil k nepoznání a republikanismus prošel dlouhým procesem vývoje, centrální otázky soudobých republikánských myslitelů leží na stejném základě jako otázky autorů zkoumaných výše. Jaký je původ lidské vzájemné závislosti? Jaké cíle mají občané ve sdílené společnosti sledovat? Jakým způsobem? Jaké ctnosti jsou k těmto procesům nutné? Co to vlastně znamená být

¹⁷ Pro detailní studii pojmu *libertas* v kontextu Římské říše viz Arena (2013).

svobodný? Michael Sandel i Philip Pettit značným měřítkem přispěli k alespoň částečným odpovědím republikanismu na tyto dotazy v prostředí západní liberální společnosti a jejich tvorba se stala centrální k dnešní širší republikánské diskuzi. Ačkoliv bych preferoval zahrnutí širšího množství autorů v této části práce, valná většina z nich se alespoň v nějaké fázi své tvorby na Sandela či Pettita odvolává a tito dva jsou tedy naprosto klíčoví.

2.2.1 MICHAEL SANDEL

Tvorbu Michaela Sandela musíme chápat především jako kritiku a reakci na západní liberální politickou filozofii. Ve své knize *Democracy's Discontent* užívá mnohé příklady z amerických dějin k tomu, aby poukázal na dominantní přítomnost republikánského myšlení napříč americkou historií a rovněž identifikoval momenty, kdy ho liberální teorie začala nahrazovat. Sandelovy koncepty jsou proto nejednou definovány negativním způsobem jako vymezení vůči konceptům liberálním. Často je mu vytýkána přílišná vágnost a neucelenost tvorby (Orwin 1996; Waldron 1997; Pangle 1997; Pettit 1998). Někdy tak může být problematické v jeho textu objevit, jaká řešení jím identifikovaných problémů on sám navrhuje. Tento úkol není ulehčován tím, že mnohá témata občanských povinností a ctností rovněž zahrnují do svých teorií někteří liberálové (Peterson 2011), a nemusí být tak jasné, které prvky jsou jednoznačně republikánské. Přesto je možné jeho postoje k otázkám relevantním pro výzkumný závěr práce odhalit mimo jiné skrze historické případy a citace, které se v *Democracy's Discontent* rozhodl použít pro demonstraci republikánských ideálů. Pro ucelenost a přehlednost se pokusím jeho myšlenky shrnout v podobné chronologii jako myšlenky Aristotela a Cicera.

Proč jsou lidé vůbec společensky spojení a nejsou jen agregací jednotlivců? Pro Michaela Sandela (1996, s. 12) má každý občan, jako člen určitého společenství, morální povinnosti ke svým spoluobčanům uvnitř dané obce. Tyto povinnosti mohou vycházet z přírodního zákona, z členství v různých komunitách, nebo být dané bohem. Jsou základním stavebním kamenem obce a jsou s ní silně spjaty. Dalo by se říci, že bez této vzájemné lidské závislosti by obec nemohla existovat. Občanské povinnosti jsou zakotveny v jedinci a, co je pro Sandela nesmírně důležité, jedinci předchází, tedy jedinec se rodí s již existujícími občanskými povinnostmi. Sandel argumentuje, že v liberální společnosti není kladen důraz na povinnosti, které lidé mají k: „plnění cílů,

keré jsme si nezvolili – cíle dané přírodou nebo bohem...nebo našimi identitami jako členy rodin, národů, kultur nebo tradic“ (Sandel 1996, s. 12). Tato pozice je v přímém kontrastu s pozicí Kantovských liberálních koncepcí lidské přirozenosti jako jedinců nezatížených (*unencumbered*) morálními svazky. Sandel dále tvrdí, že Kantovský liberalismus „nemůže vysvětlit naše morální zkušenosti, protože není schopný brát v potaz některé morální a politické povinnosti, které běžně uznáváme, ba si jich i ceníme. Tyto povinnosti zahrnují solidaritu či náboženské povinnosti nebo další morální vazby, jež si nás nárokují z důvodů nesouvisejícími s výběrem“ (Sandel 1996, s. 13). „Morální síly“ našich „loajalit a odpovědností“ spočívají částečně ve skutečnosti, že jejich dodržování je neoddělitelné od chápání sebe samotného jako konkrétního jedince. V liberální koncepci jsou občanské povinnosti brány jako částečné a dobrovolné, pro Sandela jsou zakořeněny v etice (Sandel 1996, s. 14).

Občanství a povinnosti s ním spojené tvarují, chrání a dále pomáhají naplňovat jiné formy identity jedince, které by bez existence občanství nedostávaly plné hodnoty. V tomto duchu Benjamin Barber¹⁸ (2003, s. 244) dodává, že značná část vazeb může vznikat v samotném procesu politiky. Ti, „kteří se účastní společných politických aktivit, mohou pocítit vazby, jež jim před společnou aktivitou unikaly.“ Společnou aktivitou motivovanou občanskou povinností v tomto smyslu dochází k silnější integraci občanů do jednotlivých komunit.

Odmítnutí liberální pozice, a naopak vnímání občanských povinností skrze etiku je důležité – znamená to neschopnost jedinců občanské povinnosti komplexně přijímat, revidovat či odmítat *pouze* na základě individuální vůle. Ať již jsou vazby rodinné, společenské, historické či duchovní, lidé jsou spojeni neoddělitelně. Povinnosti z toho vznikající jsou společné všem a jsou nezbytnou součástí identity jedince jako občana i jako člověka. Dá se tedy říci, že mají skutečnou *vnitřní* hodnotu.

Nyní se přesuneme k otázce, jakými občanskými ctnostmi by občané měli disponovat, chtějí-li své občanské povinnosti naplňovat. Na rozdíl od antických autorů, Sandel se jasně pokouší odlišit občanské ctnosti od těch kultivujících charakter jako takový v odpovědi svým kritikům: „Jeden nemusí věřit, že občanské ctnosti tvoří celou

¹⁸ Benjamin Barber (* 1939, † 2017) byl americký politický teoretik a proponent tzv. participativní demokracie. Zasadil se o demokratické reformy, jež by umožňovaly občanům širší možnosti podílení na chodu státu (Barber 2003). Je někdy označován za neo-athénské republikána (Schäfer 2012; Pietrzyk-Reeves 2018).

ctnost, aby na ně mohl nahlížet jako na vnitřně dobré a považovat je za nezbytné aspekty lidského vzkvětu“ (1998, s. 325). Občanské ctnosti lze chápat jako ty lidské vlastnosti, jejichž aplikace ve společnosti umožňuje občanům podílet se na veřejných záležitostech a samosprávě jejich komunit (Sandel 1996, s. 5). Pro podpoření svého argumentu Sandel trasuje, dle svého označení, „republikánské ctnosti“ skrze socio-politickou a ekonomickou historii Ameriky. Ačkoliv konkrétní seznam občanských ctností explicitně není vyjmenován, jsou to právě tyto narativy, jež nám mohou pomoci alespoň nástin některých ctností klíčových pro samosprávu a politickou participaci identifikovat. V analýze americké politické ekonomie na přelomu 18. a 19. století si Sandel všímá reakce republikánsky inspirovaných politiků, kteří oceňovali převahu agrární formy produkce v Americe, na ekonomické reformy Alexandera Hamiltona¹⁹. Opozice těmto návrhům dala vznik Republikánské straně, jejíž hlavním argumentem bylo riziko Hamiltonovy politické ekonomie „zkazit morálku občanů a podrýt společenské podmínky nutné k republikánské vládě...Občanská ctnost vyžadovala *schopnost nezávislého a nezaujatého rozhodování*. Nicméně chudoba pěstuje závislost a bohatství tradičně pěstuje přepych a rozptyl od veřejných zájmů“ (Sandel 1996, s. 135–136; vlastní kurzíva).

V této citaci můžeme nalézt dvě nezbytné podmínky pro občanské ctnosti: materiální nezávislost a nezaujaté rozhodování. Další podmínky přispívající k rozvoji občanských ctností jsou naznačeny v pasáži o tvorbě Ústavy Spojených států amerických. Sandel u tvůrců sice pozoroval odchýlení od přílišné závislosti na občanských ctnostech občanů, nicméně „tvůrci Ústavy...i nadále věřili ve vládu ctnostných a v zacílení těchto vládců na veřejné dobro nad pouhou agregaci soukromých zájmů“ (Sandel 1996, s. 130–131). Zde lze identifikovat zaměření na veřejné dobro jako jednu z dalších ctností. Exaktnější vyjádření na konto občanských ctností, ať už v historickém či soudobém kontextu, bychom ovšem hledali marně.

Svou vágnost v oblasti občanských ctností Sandel (1998, s. 324–325) obhajuje tím, že reflektuje jejich rozdílné konceptualizace napříč diskurzem amerických politických dějin. Mohly nabývat jak konzervativní ráz: poslušnost, kázeň a úcta k tradicím; tak i více demokraticky laděnou formu: aktivnost, kritické přemýšlení,

¹⁹ Alexander Hamilton byl jedním z Otců zakladatelů USA a první ministr financí. Jeho ekonomický program byl sadou národních merkantilistických opatření, která měla s vládní pomocí přetransformovat porevoluční ekonomiku Spojených států na průmyslový model.

ekonomická nezávislost, rovnost ve vynášení politických úsudků a zapojení do veřejných záležitostí. Sandel tedy ctnosti nepovažuje za *a priori* dané a připouští jejich tvorbu v kontextu doby: „Jakmile je formaci charakteru pro podstatné morální a občanské ideály přiznána legitimita, občané mohou debatovat nad tím, které by jejich politická komunita měla cenit a kultivovat“ (1999, s. 212). Touto pasáží je naznačováno, že občanské ctnosti získávají formu skrze veřejnou deliberaci a budou určovat podobu všeobecného dobra komunity.

Jelikož otázka občanských povinností je pro Sandela centrální, a protože k jejich plnění jsou potřeba určité občanské ctnosti, jejichž forma je určena vzájemnou veřejnou deliberací mezi občany, můžeme konstatovat, že deliberativní aktivity hrají v Sandelově republikánské teorii též klíčovou roli. Hodnoty veřejné deliberace spočívají v možnosti širšího zapojení občanů do veřejné sféry skrze otevřená, diskurzivní a demokratická fóra (Oldfield 1990, s. 25). Sandel (1996, s. 208–209) v historickém kontextu zdůrazňuje roli „rozmanitých projektů pro městskou reformu“, jež občanům umožnily ujmout se kontroly nad důležitou oblastí veřejného zájmu. Tento příklad můžeme chápat jako pokus o ilustraci efektivní veřejné deliberace a jejího přínosu. Další výskyt deliberativní participace lze pozorovat na Sandelově úvahách o různých výkladech Listiny práv Spojených států amerických (*Bill of Rights*). V kontextu prvního dodatku²⁰ a odmítání obhajoby práv na základě liberální argumentace tvrdí, že „svoboda projevu může být hájena na příklad tím, že taková svoboda umožňuje politickou debatu a deliberaci, na nichž závisí samospráva“ (1996, s. 290). Stejně tak může být svoboda vyznání hájena jako důležitá oblast dobrého života, a tedy hodna zvláštní ochrany.

Rozšiřování míst pro občanské aktivity a aplikaci politické moci může napomáhat možnostem samosprávy občanů skrze kultivaci jejich občanských ctností a upevňování vazeb jednotlivců k větším politickým celkům. Toto rozšiřování je viděno jako expanze mimo místní samosprávy a municipality, v dnešní době neplnících svou funkci deliberativních platforem, do oblastí občanské společnosti ležícími mezi veřejnou a soukromou sférou, jako jsou školy a pracoviště, kostely a synagogy nebo odbory a občanská hnutí (Sandel 1996, s. 348).

²⁰ První dodatek Ústavy USA zajišťuje svobodu projevu, náboženského vyznání, svobodu tisku a shromažďování. Dále zajišťuje právo žádat státní orgány o nápravu křivd.

Po objasnění existence povinností společných všem občanům a nutnosti jejich naplňování skrze kultivaci občanských ctností prostřednictvím deliberativních procesů je nutné dokončit Sandelův systém politické filozofie vysvětlením, jakým způsobem jsou uvedené myšlenky spojené se svobodou. Jak jsem již zmínil, občanské povinnosti s sebou nesou vnitřní hodnotu, protože alespoň částečně tvoří identitu jedince. Plnění těchto občanských povinností skrze veřejnou deliberaci je tedy také hodnotné samo o sobě. Tento způsob účasti občanů na samosprávě pro Sandela představuje jednu část svobody; nejedná se pouze o externí konsekvence takové účasti. Samospráva ovšem nepředstavuje kompletní definici svobody jedince: „Jsem svobodný jen do té míry, do jaké jsem členem politické komunity, jež řídí svůj vlastní osud a je účastníkem rozhodování, která spravují její záležitosti...republikán vidí svobodu jako vnitřně spojenou s občanskými ctnostmi a samosprávou, jimiž je *podporována*“ (Sandel 1996, s. 26; vlastní kurzíva). Jinými slovy, samospráva kompletně nedefinuje lidskou svobodu, je nicméně její důležitou dimenzí.

Sandelovo pojetí svobody zároveň takto nevyklučuje svobodu osobní, protože obsah všeobecného blaha je předmětem deliberačních procesů za účasti každého občana republiky. Pokud by bylo všeobecné blaho dáno *a priori*, pak jsou občane nuceni žít určitým způsobem, o němž si sami nerozhodli, a nemohli bychom je pokládat za svobodné. Pro Sandela není možné nutit občany ke svobodě; pokud oni sami neuznají vnitřní hodnotu účasti na samosprávě, pak může být „jejich ochota podřídit individuální zájmy všeobecnému blahu narušena instrumentálními kalkulacemi o nákladech a výnosech politické participace“ (Sandel 1998, s. 325).

2.2.2 PHILIP PETTIT

Pokud byla tvorba Michaela Sandela částečně problematická svou neuceleností a vágností, Philip Pettit je naopak autorem, který se vydal cestou jasné konceptualizace své republikánské teorie. V návaznosti na historickou práci Quentina Skinnera položil tradici republikanismu pevný základ – svobody jako nedominance (*non-domination*). Pettitovým úkolem bylo jasně oddělit republikanismus od možných asociací s komunitarismem, nacionalismem a populismem (Pettit 1997, s. 7–8; Laborde 2013, s. 6) a rovněž poskytnout konceptuální koherenci nespočtu nových republikánských textů. Laborde považuje tento úkol za vydařený, protože Pettitova

republikánská teorie je o více než dvě desítky let později stále akademicky nejdiskutovanější a nevlivnější formou republikanismu.

Pettitův koncept nedominance hraje primární roli v jeho politické teorii. Oproti předešlým třem autorům si tedy dovoluji začít objasněním pojetí svobody skrze myšlení tohoto irského akademika.

Pro lepší pochopení svobody jako nedominance považuji za vhodné, podobně jako Pettit v *Republicanism: A Theory of Freedom and Government*, začít vysvětlením dichotomie „pozitivní“ a „negativní“ svobody, jak ji vymezil v 50. letech politický filozof Isaiah Berlin. Berlin pozitivní svobodu definuje jako schopnost jednotlivce být svým vlastním pánem ve smyslu absolutní sebevlády. Faktory pocházející zvenčí a ani pudy uvnitř člověka nesmí limitovat jedincův rozum a schopnost podle něho jednat. Nejde tak pouze o eliminaci vnějších překážek, ale i překážek uvnitř člověka. Jedincovo já, se kterým se ztotožňuje, musí ovládnout druhořadá či částečná já, jež se nachází v každém člověku. Sebevláda znamená být neomezen zvenčí, ale rovněž nebýt otrokem svých nespoutaných vášní (Berlin 1998, s. 203–206).

Tento pozitivní typ dává do kontrastu s typem negativním, jež souvisí s „mírou, do které žádný člověk nebo skupina lidí nemůže zasahovat do mých aktivit“ a vymezuje oblast, uvnitř které „může člověk jednat bez zásahů ostatních“ (Berlin 1998, s. 194). Zásah v tomto smyslu znamená nejen fyzický nátlak, ale i nátlak skrze věrohodnou výhrůžku. Je to právě negativní typ svobody jako „nevmešování“ (*non-interference*), jež Berlin identifikuje v práci raně novověkých, novověkých a osvícenských liberálních autorů – Hobbese, Benthama, Milla, Tocquevilla nebo Montesquieuho (Pettit 1997, s. 18).

Pettit ovšem toto rozdělení odmítá sebevědomou rétorikou: „Věřím, že [Berlinovo] negativně-pozitivní rozlišení nám v politickém myšlení špatně slouží. Udržuje totiž filozofickou iluzi, podrobnosti stranou, že existují pouze dvě chápání svobody“ (1997, s. 18). Nedominance je Pettitem vnímána jako třetí možnost porozumění svobodě, jež se nachází mimo Berlinův rámec. Nedominance může být definována jako absence *libovolného* vměšování (*arbitrary/uncontrolled interference*)²¹, nebo jinými slovy „absence ovládnutí ostatními“ (Pettit 1997, s. 22).

²¹ Pettit ve svých starších dílech (včetně *Republicanism*) užívá pro vyjádření libovůle anglický pojem *arbitrary* vycházející z latinského *arbitrium* (rozsudek, vůle). V pozdější literatuře ovšem preferuje

Takto vytyčená koncepce v sobě zahrnuje jak negativní, tak i pozitivní prvky svobody. Negativní část spočívá v soustředění na absenci něčeho, ne výskyt; pozitivní poté v soustředění na ovládání, nikoliv pouze vměšování. Tímto vysvětlením by mělo být patrné, jak se nedominance odlišuje od pozitivního konceptu sebeovládání, protože absence ovládání jiným aktérem nezaručuje dosažení stavu sebeovládání. Odlišnost od negativní svobody nevměšování už ovšem nemusí být na první pohled patrná.

Pettit (1997, s. 22) si tuto možnost uvědomuje a daný rozdíl mezi nevměšováním a nedominancí demonstruje na oblíbeném republikánském příkladu vztahu pána a otroka. Pán, jako dominující strana, se v tomto vztahu může libovolně vměšovat do rozhodování svého otroka. Libovolným vměšováním je myšleno vměšování založené na názorech či zájmech, jež nemusí být s otrokem konzultovány. Daný pán může ovšem být shovívavý a otrokovi nikdy nic nepřikazovat a nezakazovat, tedy se do otrokových záležitostí vůbec nevměšovat. Otrok má tak vlastně volné pole působnosti. Může konat, jak chce, a je tedy skrze negativní koncept svobody považován za svobodného. Pettit takové tvrzení odmítá a nepovažuje otroka v tomto stavu za svobodného, protože samotná možnost potenciálního libovolného vměšování ze strany pána omezuje otrokovu svobodu, i když k němu nemusí nikdy dojít. Ilustrovaný příklad dokládá, že mohu být jako jedinec dominován, i když se do mých záležitostí nikdo nevměšuje.

Stejně tak ale existuje situace, kdy se aktéři do mých záležitostí vměšují, a přesto nepodléhám dominanci, jako by otrok podléhal pánovi (Pettit 1997, s. 23). Dovolím si pro vysvětlení uvést další příklad z trochu jiného soudku. Řekněme, že si čtenář přeje omezit svou konzumaci alkoholu, proto mi předá klíče od své alkoholové skříňky s podmínkou, že klíče smím vrátit pouze při požadavku vzneseném dvacet čtyři hodin předem, nikoliv při požadavku o okamžité navrácení. Odmítnu-li tedy odevzdat klíče při požadavku o okamžité navrácení, vměšuji se do čtenářových záležitostí a vylučuji volbu konzumace alkoholu v tento moment. Odepírám tak čtenáři možnost jednat v souladu s jeho *současnou* vůlí. Nemůžeme ovšem konstatovat, že bych tímto jednáním čtenáři vnucoval vůli svou vlastní (Pettit 2012, s. 57).

Při odmítnutí odevzdat klíče zpět jednám pod čtenářovými instrukcemi, ne na základě vlastních přání, impulsů či vůle. Konám pouze ze zadaných instrukcí.

pojem *uncontrolled* (nekontrolovaný). Tato změna je vysvětlena postupným rozšiřováním termínu *arbitrary* do té míry, že v akademickém diskurzu může být chápán několika možnými způsoby, a je tedy pro Pettitovy potřeby příliš nejednoznačný (Pettit 2012, s. 58).

Předpokládejme, že není možné, abych klíče zpět neodevzdal v případě včasného požadavku, protože takové chování by ohrozilo mnou vážený vztah. V tuto chvíli by měla být situace jasná – za daných podmínek čtenář kontroluje mé jednání, když mu odmítnu klíč ihned navrátit. Vměšuji se do čtenářových záležitostí, ale pouze dle jeho vlastních podmínek. Nejednám jako čtenářův pán, ale jako služebník prostřednictvím kterého na sebe čtenář uvaluje vlastní *dlouhodobější* vůli (Pettit 2012, s. 57). Uvedený příklad dokazuje existenci vměšování, které, pokud probíhá za podmínek jednotlivcovy volby a vůle, neporušuje princip nedominance, a nenarušuje tak jeho svobodu.

Pettit (1997, s. 52) dále rozlišuje dvě formy dominance – vertikální a horizontální. První uvedená se nazývá *imperium* a odkazuje na dominanci občanů státem. Horizontální formou je pak *dominium* a vztahuje se k dominanci jednoho občana, či skupiny občanů, nad druhým.

Svobodě jako nedominanci jsem z dobrých důvodů věnoval mnoho řádků – je na tomto konceptu postaven celý Pettitův republikanismus. Nedominance uznává kapacitu jedinců být nezávislými strůjci svého vlastního života. Tato kapacita je narušena, pokud jedinci podléhají vůli ostatních. Nedominance je tedy sdílený status mezi občany, jež činí ze svobody všeobecné dobro, z něhož se nemůžeme těšit, pokud se z něho netěší i všichni ostatní (Pettit 1997, s. 72, 121). Z tohoto faktu plyne i pojetí občanských povinností jako instrumentálních k zajištění svobody všech jedinců. Jinak řečeno, občanské povinnosti vznikly pouze na základě existence politické komunity a figurují jako její vlastnost, prostřednictvím které je možné dosáhnout všeobecného dobra – nedominance. Občanské povinnosti v tomto smyslu nemají morální charakter.

Někteří kritici jako Alan Patten (1996, s. 29) zpochybňují možnost takto koncipovaných občanských povinností působit na všechny občany a motivovat je k účasti na veřejných záležitostech. Odpověď proponentů svobody jako nedominance je elegantní svou cirkulární povahou. Občané jsou nabádáni k účasti ve veřejné sféře a plnit své povinnosti vztahující se k republice – upřednostňovat tedy dobro všech před dobrem svým vlastním, protože tím v samé podstatě chrání možnost sledovat své vlastní, individuální cíle díky nedominanci. Povědomí občanů o vlastních zájmech je tedy motivuje k politické aktivitě ve svých komunitách (Viroli 2002, s. 77–78).

Aby občané republiky byli svobodní, musí se tedy, ať už je jejich motivací cokoli, účastnit politických procesů. Otázkou ovšem je, co si pod touto účastí Pettit

představuje a rovněž co po svých občanech bude vyžadovat v rámci občanských ctností. Dovolím se nejprve zamyslet nad druhým z uvedených dotazů. Pettit nedefinuje svou koncepci občanských ctností ve smyslu vnitřních dispozic jedince nutných pro občanství, ale jako způsob chování občanů přispívající k dobrému fungování politické komunity. Formulace tohoto typu je méně náročná na občany a nevyžaduje internalizaci pozitivních charakterových rysů. Občanská ctnost, nebo Pettitovo preferovaným výrazem občanská zdvořilost (*civility*)²², představuje republikány váženou sadu zásad chování občanů umožňující aktivní participaci uvnitř politické komunity, skrze kterou chrání a podporuje svobodu jako nedominanci (Pettit 1997, s. 245–251). Pettit (1997, s. 245) tuto ochranu svobody považuje za nutnou, protože „republikánské zákony musí být podpořeny občanskou zdvořilostí, jestliže mají mít jakoukoliv šanci na úspěch.“ Občanská zdvořilost Pettitovými slovy reprezentuje „věrnost občanským normám“ (1997, s. 258). Normy můžeme chápat jako sjednané způsoby řešení určitých záležitostí stanovené danou komunitou, jak je popisováno v *The Common Mind* – Pettitově starším díle: „Republikáni jsou někdy nařčeni z požadavku, aby lidé byli spontánně dobří, aby milovali všeobecné blaho. Je ovšem nutné zdůraznit, že jediné, co občanská svoboda vyžaduje, je spolehlivě prospěšné chování, ať už je důsledkem charakteru či okolností“ (1993, s. 313).

Dá se tedy konstatovat, že v Pettitově republikanismu je nejen politická participace považována za hodnotnou jako instrument k dosažení a obraně svobody, ale stejným způsobem je nahlíženo i na občanské ctnosti při plnění občanských povinností. V obci, kde mimo republikánské zákony existují i normy tyto zákony podporující, s nimiž se občané ztotožňují a jsou jim věrní, se občané těší z vyššího stupně nedominance (Pettit 1997, s. 246).

Když máme představu o vlastnostech Pettitova občana v dobré republice, je ještě nutné vyložit, jakými způsoby by se měl takový občan podílet na její samosprávě, tedy jak bude samotná účast na politickém procesu probíhat. Pro Pettita by měl vztah republika – občan být obdobný jako vztah mezi mnou a čtenářem ve výše uvedeném příkladu o alkoholové skříňce. Zákony přijaté v republice musí odpovídat zájmům občanstva tak, aby mohlo být libovolné vměšování minimalizováno. Za tohoto

²² Koncept občanské zdvořilosti není vlastní pouze republikánskému politickému myšlení. Vyskytuje se v širší demokratické teorii. Pro alternativní definici viz Carter (1998, s. 229).

předpokladu je hlavním úkolem politického procesu umožnit zveřejnění a sledování těchto občanských zájmů (Pettit 1997, s. 247). Aby se tak mohlo stát, musí mít všechny společenské skupiny možnost své zájmy vyjádřit, což Pettit (1997, s. 187–190) považuje za možné skrze občanskou deliberaci.

Pro pochopení formy republikánské deliberace předloženou Pettitem je nutné nejprve porozumět jeho principu „napadnutelnosti“ (*contestability*). Napadnutelností může být rozuměna možnost občanů vznést námitku – napadnout – veřejná rozhodnutí a opatření, jež se jich dotýkají. Je to právě skrze účast na námitkových procedurách, kde mají občané možnost deklarovat své zájmy a zároveň se dozvědět a porozumět zájmům druhých (Pettit 1997, s. 183–186).

V kontextu dnešní doby Pettit (1997, s. 172–183) soudí, že úspěšné prosazování republikánských zájmů národními státy, při vyvarování se „nabývání libovolné, dominující podoby“, závisí na třech podmínkách²³ – vládě zákonů (*empire of laws*), rozdělení moci (*dispersion of power*) a možnosti opozice většiny (*counter-majoritarian condition*). Pokud se vládní rozhodnutí mají vyhnout partikulárním zájmům jednotlivých skupin, musí být založené nikoliv na souhlasu občanů, nýbrž na míře schopnosti občanů tato rozhodnutí napadnout. Pettit (1997, s. 202) uvádí svou pozici jako ostrý protiklad západních politických systémů dominovaných pluralismem zájmových skupin často neschopných dostatečně sledovat zájmy minorit. Takto vytyčená republikánská demokracie může vnímat občany spíše jako „editory“ veřejné politiky než jako její „spoluautory“ (Pettit 1999, s. 180). Tedy alespoň v určité části deliberace, Pettit (2012, s. 218) připomíná, že tato „editoriální“ složka musí existovat vedle, nikoliv namísto, dalších způsobů kontroly – konzultativních a procedurálních. Tyto tři složky deliberace tvoří podstatu samosprávy v Pettitově republice (Pettit 2000, s. 122).

²³ Zde je nutno podotknout, že tyto podmínky Pettit čerpá z existující republikánské literatury a nejsou to jeho vlastní formulace.

3. KOMPARACE

Po výzkumu každého autora zaměřeného na tři hlavní složky jejich politické filozofie – svobodu, občanskou ctnost a samosprávu – se nyní práce přesune k samotnému srovnání těchto autorů. Úkolem této kapitoly je nalézt paralely mezi antickými a současnými autory v rámci těchto oblastí a zhodnotit, zda se opravdu Michael Sandel odkazuje více na Aristotela a řecké pojetí republikanismu a Philip Pettit na Cicera s jeho římskou republikánskou teorií. Taková komparace odhalí legitimitu rozdělení autorů na neo-athénské a neo-římské, ovšem pouze v kontextu mezi-dobového srovnání. Je tedy nutné věnovat zvláštní pozornost konkrétním rozdílům rovněž přímo mezi Sandelem a Pettitem. Pokud budou tyto rozdíly dostatečné, případná legitimita může být potvrzena, v opačném případě nikoliv.

Komparace je členěna do tří částí založených na jednotlivých oblastech zkoumání. Začíná koncepty svobody občanstva, pokračuje vizemi občanské ctnosti a končí rolí samosprávy a politické participace občanů. Nakonec jsou prezentovány její výsledky a je zhodnocena legitimita rozdělení novodobých autorů na neo-athénské a neo-římské.

3.1 SVOBODA

V minulé kapitole jsme mohli pozorovat složitost koncepcí svobody u každého ze zkoumaných autorů. Tyto složitosti by si zajisté zasloužily bližší zaměření při detailnější studii zacílené na toto téma, ovšem osvětlení v této práci postačí k účelu zodpovězení výzkumné otázky.

Aristotelés i Cicero oba dávají svobodu do opozice postavení otroka. Samotnou představou o náplni svobody se ovšem významně odlišují. Aristotelés sám svou koncepci svobody explicitně neuvedl (nebo se alespoň nedochovala), ale běžně je dáována do kontextu se třemi podmínkami dobré vlády: vláda pro dobro všech občanů, dobrovolné přijetí této vlády občany, a nakonec střídání občanů v rolích vládnoucích a ovládaných. V kombinaci s Aristotelovým odmítnutím demokratické individuální svobody jako volnosti činit, jak se jednotlivci zlíbí, můžeme získat alespoň obrázek o jeho vizi. Přírodním cílem člověka je dospět ke stavu blaženosti (*eudaimonie*) skrze naplnění svého potenciálu. Veřejná sféra politické komunity pak slouží jako prostředek k dosažení tohoto cíle prostřednictvím nabývání a praktikování ctností, jež

koncipují dobrý život. Pokud je politická participace nutná k těmto aktivitám, pak je nutné podílet se na samosprávě – střídavě vládnout a být ovládán. Pokud bychom tuto kolektivní svobodu samosprávy považovali za Aristotelem přijatelnou, svoboda by pak byla definována právě samosprávou, ačkoliv sama slouží pouze jako prostor pro praktikování ctností a potažmo dosažení *eudaimonie*. Cílem lidského života není svoboda, ale blaženost.

Cicero se s Aristotelem shoduje v odmítnutí svobody jako vidiny neomezených možností. Neshledává ovšem samosprávu jako definiční vlastnost svobody. V Římě byla svoboda určena politickým statusem občanů – tzv. *libertas*. Lze ji chápat, v protikladu s otroctvím, jako nepodléhání nikomu jinému. Namísto rovnosti politické účasti skrze střídavé vládnutí a poslouchání, Cicerova svoboda představuje možnost občana nárokovat si ochranu práva uvnitř republiky. Status svobody je možné mít pouze jako občan v republice spravované vládou zákonů, v monarchii či aristokracii nelze o svobodě občanů hovořit. Určitý způsob politické participace občanstva je pro Cicera důležitý, ale zejména pro svou vyvažující hodnotu uvnitř republiky se smíšenou ústavou. Dobře nastavená republika s vládou zákonů svobodu tvoří, nikoliv definuje. Ve shodě s Aristotelem ovšem podléhá svoboda ctnostem, které musí svobodu mírnit a kontrolovat, jinak by se z republiky mohla stát demokratická tyranie většiny. Cicero, stejně jako Aristotelés, považuje za cíl lidského života blaženost dosažitelnou skrze praktikování ctností, ovšem participace uvnitř politické komunity je méně zaměřena na nabývání a aplikaci těchto ctností než na podporu vlády zákonů uvnitř dané komunity.

Michael Sandel sdílí představu obou antických autorů o existenci občanských povinností předcházejících existenci jedince. Aristotelés tuto tezi zakládal na lidské přirozenosti jako politické bytosti. Cicero pak na Stoiky inspirovaném přírodním zákonu, jež se důrazem na sdílený rozum a řeč vlastně Aristotelově koncepci v tomto ohledu podobá. Samotný koncept občanských povinností tedy nedovoluje rozlišit Sandelovu inspiraci mezi Aristotelem nebo Cicerem. Vazby na ostatní občany Sandel považuje za součást identity jedince a plnění občanských povinností pro něj hraje centrální roli. Tento fakt ho vede přisoudit vnitřní hodnotu naplňování těchto občanských povinností. V takto orientované republice jsou občanské povinnosti plněny aplikací občanských ctností skrze deliberaci občanů ve veřejném prostoru, jinými slovy politickou participací. Pokud je pro Sandela svoboda naplňování občanských

povinností, pak si dovolím konstatovat, že svoboda je definována právě účastí občanů na politickém procesu. Sandelova svoboda je tak jasnou paralelou vedoucí do antických Athén, nikoliv do antického Říma, protože ačkoliv Cicero shledával politickou účast za přínosnou, její hodnota pramenila především z vyvažování ostatních složek státní moci uvnitř republiky tak, aby bylo dosaženo vlády zákonů²⁴. Sám Sandel (1996, s. 26, 355) rovněž zmiňuje Hannah Arendtovou a Aristotela jako zdroje své inspirace. Je nicméně nutné si taktéž uvědomit rozdíly existující mezi Sandelem a Aristotelem. Ačkoliv je pro oba svoboda definována samosprávou, novodobý z autorů nepovažuje praktikování ctností a dosažení *eudaimonie* za hlavní cíl politické komunity – Sandel nenadřazuje ctnosti svobodě. Je ovšem možné, že tento rozdíl je dán kontexty dob, ve kterých byly (a jsou) myšlenky těchto autorů formovány.

Philip Pettit, stejně jako ostatní republikáni, uznává existenci spojení občanů skrze jejich občanské povinnosti. Na rozdíl od Aristotela, Cicera i Sandela ovšem tyto povinnosti nezakládá na morálce – na spojení lidských bytostí skrze společný rozum a řeč. Podstatou Pettitových občanských povinností je naopak existence politické komunity, jež není zakládána z přírodních impulsů, ale ze sdíleného vnímání hodnoty nedominance mezi jednotlivci. Nedominanci lze chápat jako absenci libovolného vměšování do záležitostí jedince, či skupiny jedinců, ze strany druhých osob. Nepodléhat dominanci jinými občany nebo státem lidem umožňuje být strůjci svého vlastního života, a sledovat tak své vlastní individuální zájmy. Politická participace je pro Pettita důležitá do té míry, do jaké napomáhá potlačovat dominanci všech občanů. Dá se tedy říci, že se jedná o sdílený status mezi občany, z něhož je možné se těšit, pouze pokud se z něho těší každý člen společnosti.

Již z těchto několika poznámek lze pozorovat zásadní odlišnosti mezi pojetím svobody Philipa Pettita ve srovnání se svým americkým kolegou. Nedominance neznamená praktikování určitých ctností, ale znamená absenci pána. Jedná se tedy o stav jedince, ve kterém si bez libovolného vměšování sleduje své vlastní zájmy. V porovnání s Aristotelem a Cicerem se paralela jasně jeví směrem do antického Říma, ale obdobně jako se Sandel odlišuje od Aristotela nadřazeností svobody nad ctností, Pettit dává svobodu do centra své teorie, na rozdíl od Cicera, pro něhož svoboda

²⁴ Cicero rovněž považoval politickou účast občanů na samosprávě za důležitou vlastnost statusu občana používajícího *libertas*. Svobodný status tak předcházela samospráva samotná.

ctností podléhá. Oba nicméně konstatují, že stav svobody, ať už jako nedominance, nebo *libertas*, nemůže existovat bez dobře nastavené republiky formou vlády zákonů.

Komparací konceptů svobody jednotlivých autorů byly objeveny jasné paralely mezi dvojicemi Michael Sandel – Aristotelés a Philip Pettit – Cicero v rámci této zkoumané oblasti. Nelze ovšem říci, že by se myšlenky identifikovaných párů týkající se svobody naprosto překrývaly. Paralely jsou rovněž potvrzeny existujícími rozdíly mezi postoji obou novodobých autorů. Zatímco Sandel vidí svobodu ve smyslu politické participace, Pettitův stav nedominance představuje jeho vlastní vizi, ve které není důležité vládnout (podílet se na samosprávě), ale především nebýt libovolně ovládán.

Takové vnímání rozdílů mezi Sandelem a Pettitem ovšem nemusí být jednoznačné. Honohan (2002, s. 190) na příklad považuje nedominanci za nutnou podmínku pro dosažení svobody jako účasti na samosprávě. V takovém případě lze Sandelův republikanismus považovat za jakousi nadstavbu Pettitovy teorie, za další krok v ucelení republikánské filozofie.

Na složitosti mezi rozlišováním těchto koncepcí poukazují i Besson a Martí (2009, s. 15) v kontextu oddělení mezi soukromou a veřejnou dimenzí svobody, rozuměno jako oblastmi, v nichž lze svobodu praktikovat.

3.2 OBČANSKÁ CTNOST

Pro Aristotela představují ctnosti (*arete*) centrální bod lidského žití. Dosažení *eudaimonie* přímo znamená nabývání a aplikování těchto ctností v praxi. Aristotelés nerozlišuje mezi ctnostmi etickými a občanskými, protože politická komunita existuje za účelem dosažení všeobecné blaženosti. Ctnostné jednání uvnitř této komunity tedy přímo odpovídá cíli lidského života, a takové rozdělení potom není přípustné. Téma ctností je široce pojaté, nejedná se jen o altruistické chování, jak bychom jej mohli chápat dnes, ale o dosažení lidské dokonalosti v každém aspektu života. Aristotelés dokonce vylučuje lidskou ctnost jako upřednostnění dobra druhých před dobrem svým ve smyslu podřízení touhy povinností, protože ctnostné jednání vede k úspěchu ve všech oblastech. Nelze ho tedy chápat jako sebeobětování. Ctnostné jednání je to jediné správné v dané situaci. Ctnosti nejsou vrozené, člověk jich musí nabývat skrze politickou participaci a dále je také uvnitř obce praktikovat. V Aristotelově tvorbě lze

nalézt některé očekávatelné ctnosti explicitně vyjmenovány: odvaha, spravedlnost, sebekontrola, pravdomluvnost, skromnost, přátelskost, štědrost, vyrovnanost; jiné ovšem mohou překvapit, na příklad pýcha, vznešenost či sebeúcta (*EN*, 1107b1–1109a). Aby mohl být jedinec dobrým občanem a potažmo dobrým člověkem, musí tyto ctnosti rozvinout do správné míry a vyhnout se nedostatku či nadměře, zkrátka najít zlatou střední cestu. Tomuto přístupu se říká Aristotelova doktrína prostřednosti. Ctnosti jsou tedy charakterovou vlastností, nelze je rozdělit na morální a občanské a skrze jejich nabývání a aplikaci uvnitř politické sféry lze dosáhnout cíle lidského života – *eudaimonie*.

Z odlišností pojetí svobody Cicerem plyne rovněž odlišný náhled na ctnosti a ctnostné jednání. Pokud pro Aristotela byly ctnosti důležité z hlediska dosažení lidské excelence ve všech oblastech života, Cicero je považuje za hodnotné především pro jejich roli při zajišťování vlády zákonů v republice a také pro slávu a velikost republiky (*De off.* I, 83). Cicerovy apely na ctnost jsou rovněž zaměřeny více na politickou elitu a státníky než na plebejce (Honohan 2002, s. 36). Vládní třídy v republice musí jednat ctnostně, s ohledem na dobro všech občanů, pokud má být udržena svoboda skrze vládu zákonů. Dá se tedy říci, že namísto klíčové role účasti na samosprávě pro nabývání ctností jsou naopak ctnosti klíčové pro účastníky samosprávy. Ctnosti jsou tak více otázkou aktivity prováděné pro dobro republiky než vědění toho, co je dobré za každé situace. Cicero vyjmenovává čtyři základní ctnosti: moudrost, statečnost, mírnost a spravedlnost. Takto vyložené ctnosti jsou více zaměřené na společensky nezbytné vlastnosti občanů než na vlastnosti osobní. Reflektují chování odpovídající společenské třídě daného jedince. Alespoň částečnou shodu mezi oběma antickými autory nalezneme v původu ctností. Ani jeden z nich je nepovažuje za vrozené, Cicero je ovšem vnímá více jako vědomě přijaté povinnosti než jako nabytou lidskou excelenci. Další shodou je pak překryv ctnostného jednání a osobního zájmu. Dle Cicera není možné, aby ctnostné jednání ve prospěch všech, ve prospěch republiky, neznamenal rovněž jednání ve prospěch samotného občana. Rozdíl mezi Cicerem a Aristotelem v této oblasti myšlení by se dal shrnout takto – Aristotelovy ctnosti jsou prostředkem pro dosažení lidské dokonalosti a *eudaimonie*, Cicerovy pak mají za úkol chránit republiku a svobody, jež republika občanům garantuje.

Michael Sandel vnímá ctnosti jako dispozice jednotlivců. Jasně ovšem rozlišuje mezi ctnostmi charakterovými a ctnostmi občanskými. Toto rozlišení znamená slabší spojení etiky a politiky, než tomu bylo na příklad u Aristotela. Občanské ctnosti lze chápat jako specifické lidské vlastnosti, jejichž aplikací se občané mohou podílet na samosprávě svých komunit. Jak již bylo konstatováno, pro Sandela je účast občanů na samosprávě způsobem plnění občanských povinností, skrze které mohou být občané svobodní. Sandel ve svém díle nikde explicitní seznam občanských ctností neuvádí, pouze reflektuje jejich rozdílné konceptualizace napříč americkými dějinami. Uznává tak, že ctnosti nejsou nikdy předem dané, ale určuje je samotná komunita v kontextu doby skrze občanskou samosprávu deliberativního typu. Z tohoto důvodu není možné porovnat Sandela s antickými autory skrze partikulární vizi náplně občanských ctností.

Srovnání je nicméně proveditelné při uvážení role občanských ctností ve vztahu ke svobodě. Pokud má být občan opravdu svobodný, dle Sandela je povinen podílet se na samosprávě své komunity. Aby k takové účasti mohlo docházet a zároveň tvořila dobrou republiku, musí být občané do určité míry ctnostní. U Aristotela lze sledovat obdobnou paralelu – ctnosti jsou nabývány a aplikovány skrze občanskou samosprávu.

Pro Cicera jsou ctnosti především určité povinnosti každého občana, které vedou ke stabilizaci republiky a svobodě skrze vládu zákonů. Ctnostné jednání znamená jednání pro dobro všech v každém ohledu a je ceněno zejména pro svou schopnost vyvažovat síly jednotlivých tříd občanů v republice. Ctnostné jednání automaticky není spojeno s přímou politickou účastí, přestože cílem politického společenství je dosažení vyššího dobra. Z tohoto si dovoluji soudit, že se Sandelovo pojetí občanských ctností více přibližuje Aristotelovu než Cicerovu. Je ovšem nutné podotknout, že u Aristotela je vztah mezi ctností a lidskou dokonalostí velmi silný. Ctnostné bytí vede k blaženosti a dobrému životu. Sandel na rozdíl od Aristotela přisuzuje ctnostem politickou hodnotu, skrze kterou je možné se dobrému životu přiblížit, ovšem ctnosti nejsou vztaženy na žádný partikulární typ lidské excelence. Pro Aristotela je potřeba svoboda, aby mohl občan praktikovat ctnosti skrze samosprávu a dosáhnout tak dobrého života. Pro Sandela je třeba mít občanské ctnosti za účelem dosažení svobody chápáné jako účasti na politickém procesu. Paralela mezi Sandelem a Aristotelem v kontextu ctností je tedy silnější než mezi Sandelem a Cicerem. V porovnání s koncepcí svobody toto spojení ovšem není tak intenzivní.

Občanské ctnosti vizí Philipa Pettita jsou radikálně odlišné od Sandelových. Pokud Sandel a Aristotelés definovali občanské ctnosti jako charakterové dispozice nutné pro občanství, Pettit je vnímá jako způsob chování občanů přispívajících k dobrému fungování komunity. Pettit, preferující výraz občanská zdvořilost, dodává, že zdvořilost představuje věrnost občanů určitým společenským normám, a nepožaduje po nich tedy internalizaci specifických pozitivních vlastností. Cílem této sady zásad chování občanů je umožnit jedincům podílení na samosprávě republiky za účelem její ochrany a podpory svobody jako nedominance. Ctnostné jednání tak nenese hodnotu samo o sobě, ale je pouze instrumentem k posílení legitimacy vlády zákonů a v důsledku vyšší míry nedominance uvnitř politické komunity. Vnímání občanských ctností jako prostředku k posílení svobody se silně podobá Cicerově koncepci. Pro Cicera to znamená především posílení republiky, pro Pettita omezení dominance, a tedy větší svobody jedinců sledovat své vlastní zájmy. Oba tyto cíle jsou ovšem zprostředkovány větší legitimitou vlády zákonů. Existuje nicméně řada dalších rozdílů mezi těmito dvěma mysliteli. Zatímco Cicero své ctnosti ideálních občanů jasně specifikuje, Pettit, podobně jako Sandel, zůstává s vytyčením obsahu občanských ctností vágní. Cicero rovněž považuje imperativy státníků dané ctnostmi za nutné omezení jejich svobody, tedy svoboda je podřízena ctnostem. Pro Pettita naopak občanská ctnost existuje v jejich službách. Stejně jako v případě druhého novodobého autora nalezneme v Pettitově republikanismu jasnou snahu oddělit morální a politické otázky, zatímco Cicero takové odlišení mezi občanskými a charakterovými ctnostmi nevytváří.

Odlišení od Aristotela je v kontextu občanských ctností zřejmé. Ctnostný život u Pettita nepředstavuje konečný cíl lidského žití, přestože si občanských ctností cení. Tato hodnota vychází z jejich schopnosti snížit míru nedominance v politické komunitě.

Pojetí ctností se mezi novodobými a antickými autory odlišují. Zatímco v antice hrály ctnosti primární roli uvnitř politické komunity, v současnosti slouží především k dosažení svobody občanů. Aristotelés a Cicero neoddělovali etiku a politiku takovým způsobem, jako se o to snaží autoři dnešní. Přesto však můžeme pozorovat určité paralely. Michael Sandel ctnostem přisuzuje vnitřní hodnotu, podobně jako Aristotelés, na základě nutnosti jejich přítomnosti pro občanskou samosprávu, která je definičním znakem svobody. Koncepce Philipa Pettita se naopak více podobá Cicerově představě

o hodnotě občanských ctností jako podmíněk pro účastníky samosprávy, má-li republika fungovat dobře, nikoliv jako prerekvizit pro samotnou politickou účast.

Z těchto závěrů se odvážím konstatovat, že v konceptech ctností objevené paralely Michael Sandel – Aristotelés a Philip Pettit – Cicero nemají takovou sílu jako v případě konceptů svobody, v nichž se autoři překrývají více.

3.3 SAMOSPRÁVA

Aristotelovo jasné koncepční spojení účasti občanů na samosprávě se svobodou a také s ctnostmi by v této kapitole už nemělo být předmětem sporu. Samospráva je pro Aristotela prostředím pro nabývání a vykonávání ctností – aktivit, jež vedou k dosažení dobrého života a stavu blaženosti. Aristotelés rovněž svobodu spojuje s jedincovo možností podílet se na samosprávě. Člověk je svobodným občanem, pokud participuje na správě své obce. Pro Aristotela politická účast v praxi znamená střídavě vládnout a být ovládán. Hodnota samosprávy občanů tedy pramení z několika různých zdrojů, jež jsou společně provázány. Primárním ze zdrojů této hodnoty je právě možnost vykonávat ctnostné akty uvnitř politické komunity. V některých částech svého díla ovšem Aristotelés vystupuje nejednoznačně a ultimátní hodnotu samosprávy podrývá aktivitami filozofického života a kontempace. Ať už se na tento spor v jeho myšlení nahlíží jakkoliv, jedno je jasné: Aristotelés považuje samosprávu za hodnotnou aktivitu samu o sobě, přestože *nemusí* představovat vrchol lidské excelence a ideál dobrého života.

Cicero se ve svém pojetí samosprávy od Aristotela zásadně liší. Toto odlišení lze nejspíše vysvětlit rozdílným kontextem doby, ve které Cicero své ideje koncipoval. Ačkoliv v Athénách panovaly rozdíly mezi jednotlivci na základě na příklad bohatství či vzdělanosti, včetně mezi občany, občané si byli rovni svou možností podílet se na samosprávě, která alespoň částečně tyto rozdíly dokázala potlačit. Římská společnost představovala mnohem komplexnější celek daný především velikostí Římské republiky a počtem obyvatel v ní žijících. Přestože Cicero uznává suverenitu lidu vycházející z nutnosti vlády pro dobro všech, nepovažuje za vhodné, aby se každý občan přímo podílel na samosprávě skrze *deliberační* procesy tak, jako tomu bylo v antických Athénách. Rozsah Římské republiky by to ani prakticky neumožňoval. Nicméně tento pohled neznamena zavržení jakékoliv formy populární účasti občanů – každý občan má právo účastnit se lidových shromáždění. Ty ovšem nemají charakter deliberace, ale

hlasování (*De leg. II, 31*). Cicero je schopný tento soud obhájit, protože pro něj účast na samosprávě neznamena svobodu. Svým konceptem *libertas* naráží více na právní status občanů poskytovaný republikou, v níž panuje vláda zákonů skrze smíšenou ústavu, a kde tak přetrvává dokonalá vyváženost jednotlivých tříd obyvatel. Populární účast občanů na samosprávě je hodnotná do té míry, do jaké přispívá k existenci této vyváženosti v republice a ptažmo ke svobodě všech občanů. Cicero tímto pohledem nazírá na význam samosprávy primárně konsekvencialisticky, jako na instrument k dosažení vlády zákonů v republice, a nepředstavuje tak pro něj hodnotu sama o sobě.

Michael Sandel, obdobně jako Aristotelés, považuje samosprávu za vnitřně hodnotnou. Tato hodnota nevychází z její funkce jako prostředí pro nabývání ctností a jejich aplikaci, ale jako prostoru pro plnění občanských povinností. Sandel tyto povinnosti považuje za součást identity jedince, a jejich plnění má tak svou vlastní hodnotu, která následně přechází i na politickou participaci. Samospráva není jen pojátkem k upevnění vlády zákonů, ale slouží občanům pro vytváření jejich identity a pro seberealizaci. Sandel touto linkou rovněž spojuje samosprávu se svobodou a považuje ji za alespoň jednu z jejích definičních částí. Mimo to Sandel vnímá samosprávu za důležitou také jako místo pro deliberaci nad definicí společného dobra politické komunity a ctnostmi, které budou touto komunitou ceněny a podporovány.

Sandelovo preferovanou formou samosprávné činnosti je prostředí deliberační demokracie. Možnost občanů skutečně vládnout a ovlivňovat rozhodování o společných věcech v republice je skrze deliberaci maximalizována. Sandelův republikanismus klade na občanské ctnosti jedinců vyšší nároky než Pettitův, je tedy nutné očekávat rovněž významnější zapojení občanů do samosprávy. V oblasti implikací pro konkrétní podobu institucí je Sandel nicméně mlhavý, ačkoliv zmiňuje rozšíření deliberačních dimenzí do oblastí občanské společnosti, které se nacházejí mezi veřejnou a soukromou sférou politické komunity. Těmito oblastmi jsou rozuměny na příklad školy, kostely, pracoviště apod.

Vazba Sandela na Aristotela v koncepci svobody znamená svázání myšlenek těchto autorů i v dimenzi samosprávy. Vzhledem k Sandelovu oddělení morálních a politických ctností ovšem současný autor nevyklučuje žádné jednotlivce z možnosti se na samosprávě podílet, zatímco Aristotelés nepovažoval obyvatele obce bez dostatečných ctností za hodné politické účasti. Toto oddělení také neumožňuje

Sandelovi považovat samosprávu za vrchol lidské existence. Je nicméně otázkou, do jaké míry jsou tyto rozdíly dány odlišností kontextů tvorby obou autorů. Moderní národní stát se přeci jen nedá svou povahou s Athénskou polis srovnávat.

Pettit dochází k podobnému závěru jako Sandel ohledně deliberativní formy samosprávy, ale dostává se k němu značně rozdílnou cestou. Pokud má být nedominance v republice co nejvyšší, musí panovat vláda zákonů. Tyto zákony ovšem musí být dobře nastavené, musí sledovat proměnlivé zájmy všech občanů a musí být možné je revidovat. Pettit považuje deliberaci za nejvhodnější cestu, jak tyto občanské zájmy publikovat a zároveň občanům umožnit dozvídat se o zájmech druhých. Takové debaty o jednotlivých zájmech si váží i Sandel, ale odlišuje se požadovaným výsledkem²⁵. Pettit se rovněž od Sandela liší způsobem průběhu této deliberace. Pokud Sandel považoval samosprávu za způsob formování veřejného dobra a ctností, tedy přímého vytváření politických rozhodnutí, pak Pettit preferuje především jejich napadnutelnost. V jeho deliberativní samosprávě jsou tedy občané bráni hlavně jako editoři zákonů než jako jejich společní autoři. Samospráva je tudíž zejména prostředkem, jak zajistit odpovědnost právních nařízení a republiky jako takové. V této koncepci samosprávy je její hodnota vnímána primárně instrumentálně, jako způsob publikace zájmů občanů skrze možnost napadnout a korigovat legislativu. Díky tomu je možné zajistit minimalizaci libovolného vměšování a občanům lépe umožněno sledovat své vlastní zájmy.

Pro účast na Sandelově samosprávě je hlavní motivací lidská touha po spravování své komunity a rovněž plnění občanských povinností, Pettitova idea bude pro občany atraktivní především jako prostředek pro možnost sledovat své osobní zájmy mimo politické dění. Ačkoliv by se na podobě konkrétních institucí Philip Pettit a Cicero nejspíše dokonale neshodli²⁶, velké množství ze svých konkrétních návrhů Pettit (Pettit 1998, s. 50; 2000) připisuje římské inspiraci. Zároveň je jasně spojuje náhled na samosprávu jako na prostředek k maximalizaci svobody v republice a ani jeden z autorů jí nepřiznává vlastní hodnotu mimo kontext nedominance, nebo *libertas*.

²⁵ Zde narážím na složitější téma konsenzu a politické shody jako výsledků deliberace. Kromě rozdílů mezi neo-athénskými a neo-římskými autory se do debaty zapojují také obhájci deliberativní demokracie mimo republikánskou tradici. Toto téma by mohlo přinést detailnější pochopení rozdílů deliberačních procesů mezi předloženými autory, nicméně nelze pojmut v rozsahu bakalářské práce. Pro bližší diskuzi této problematiky doporučuji kapitulu 5 v Peterson (2011).

²⁶ Otroctví jako evidentní příklad.

Paralely v koncepci samosprávy jsou převážně dány rozdíly či podobnostmi mezi způsoby vnímání svobody jednotlivých autorů. Pro Sandela a Aristotela samospráva definuje svobodu občanů, nebo alespoň její část, přestože se oba autoři odlišují opodstatněním této myšlenky. Samospráva pro ně obsahuje vnitřní hodnotu. Z tohoto faktu rovněž plyne větší míra přímé participace občanů a také vyšší kladené nároky na jejich ctnosti. Pettit a Cicero vidí hodnotu samosprávy především v její funkci při zajišťování svobody, samospráva tedy svobodu přímo nedefinuje. Tento pohled vede k nižší potřebě občanů na samosprávě přímo participovat a vyzdvihována je především možnost napadnout přijatá veřejná rozhodnutí.

3.4 VÝSLEDKY KOMPARACE

Komparací třech zkoumaných oblastí byly objeveny jednoznačné paralely mezi Michaellem Sandelem a Aristotelem a také mezi Philipem Pettitem a Cicerem. Tyto paralely jsou rovněž podpořeny jasně odhalenými rozdíly mezi koncepty obou novodobých autorů.

První komparovanou oblast poskytla koncepce svobody. Paralela Michael Sandel – Aristotelés je jednoznačně identifikovatelná při jejich vnímání svobody jako podílení občanů na samosprávě. Je nutné ovšem podotknout, že se autoři odlišují v odůvodnění tohoto tvrzení. Sandel ho zakládá na nutnosti plnit občanské povinnosti vznikající ze společné identity jedinců. Aristotelés pak vidí v samosprávě cestu k dobrému lidskému životu a k blaženosti prostřednictvím nabývání a aplikování ctností. Sandel uznává rovněž existenci osobní svobody, samospráva pro něj tedy tvoří pouze jednu dimenzi svobody, nikoliv její celou definici.

Philip Pettit a Cicero oba považují svobodu za status občana zajištěný republikánským politickým zřízením. Namísto vnímání svobody jako cesty k dobrému životu či naplňování občanských obligací tyto autoři vidí hodnotu svobody v absenci dominance nad jedincem, která mu umožňuje sledovat své vlastní osobní zájmy.

Dle této komparace jsou rozdíly mezi novodobými autory a jejich místa inspirace v koncepci svobody jednoznačné, nicméně je nutné brát v potaz pohledy jiných autorů. Honohan (2002) stejně jako Besson a Martí (2009) identifikují komplexnost republikánských idejí o svobodě. Honohan považuje koncept nedominance za součást Sandelovy republikánské teorie, kterou vnímá jako další krok

kupředu od Pettitova pojetí. Besson a Martí upozorňují na existenci dalších rozdílů týkajících se prostoru aplikace svobody. Výzkum do takové hloubky ovšem není na prostoru bakalářské práce uskutečnitelný, a bohužel tak nebylo možné tyto detaily postihnout.

Druhé srovnání probíhalo na základě ctností občanů. Zde jsou objevené paralely nejslabší, vzhledem ke snaze novodobých autorů oddělit občanské ctnosti od těch charakterových. Ani jeden z nich rovněž ctnosti explicitně nevyjmenovává, jako tomu bylo u jejich antických předchůdců. Ctnosti jsou dnes rovněž považovány za sloužící svobodě, zatímco v antickém světě bylo ctnostné jednání důležitější.

Hlavní pojítka mezi Sandelem a Aristotelem je nutnost existence určitých ctností občanů pro možnost účastnit se na samosprávě, a tedy být svobodný. Aristotelés nicméně ctnosti považuje za obecně dané, ačkoliv způsob jejich aplikace bude záviset na kontextu. Sandel naopak vidí jejich formulaci skrze samosprávu občanů, *a priori* existenci formy ctností tak odmítá.

Philip Pettit a Cicero oba považují ctnosti za instrument ke snížení dominance v republice a zvýšení stupně svobody. Cicero explicitně vyjmenovává čtyři typy ctností, jejichž opakem jsou různé typy korupce. Pettit ctnosti nepovažuje za charakterové vlastnosti, dokonce upřednostňuje pojem občanská slušnost, kterou definuje jako sledování určitých společenských norem.

Koncepce ctností se od dob antických proměnily ze všech tří zkoumaných oblastí nejvíce. Lze pozorovat existenci určitých paralel mezi autory, nejsou ovšem tak jednoznačné jako v případě první komparované oblasti. Tyto paralely jsou primárně založené na vnímání role ctností uvnitř politické komunity než na jejich obsahu.

I poslední porovnávaná oblast myšlení – občanská samospráva – potvrdila dosavadní výsledky prvních dvou tematických celků. Paralely v rámci samosprávy vycházejí především z vnímání svobody jednotlivých dvojic autorů. Michael Sandel a Aristotelés považují samosprávu za vnitřně hodnotnou. Pro prvního částečně definuje svobodu, protože skrz ni občané plní své občanské povinnosti. Druhý autor pak skrze samosprávu aplikuje ctnosti, což posléze vede k dosažení blaženosti jako hlavního cíle lidského života. Oba autoři tedy pokládají roli samosprávy za klíčovou pro lidské jedince, z čehož plynou i vyšší nároky na participaci individuálních občanů.

Pettit a Cicero naopak vnímají samosprávu jako prostředek ke zvýšení stupně svobody v republice. Občanská participace tedy svobodu nedefinuje, ale slouží k jejímu upevnění v rámci smíšené ústavy uvnitř republikánské politické komunity. Pro oba autory je přednější možnost občanů napadat jednotlivá veřejná rozhodnutí než jejich povinnost aktivní účasti při tvorbě legislativy.

Paralely v rámci samosprávy jsou jednoznačné především skrze rozdílné chápání vztahu samospráva – svoboda mezi novodobými autory. Další shody uvnitř identifikovaných dvojic pak tvoří podstatu institucí, skrze které je samospráva vykonávána. Dovolím si ovšem usoudit, že při bližším zkoumání vizí konkrétních institucionálních zřízení autorů by mohly být objeveny rozdíly, které by paralely mezi soudobými a antickými mysliteli v dimenzi samosprávy oslabil (na příklad otázky rozsahu participace).

Po syntéze všech tří komparovaných oblastí je možné uzнат legitimitu rozdělení novodobých republikánských autorů na neo-athénské a neo-římské na základě dostatečné síly objevených paralel.

Zároveň ovšem byly objeveny shody mezi oběma novodobými autory. Na bázi těchto shod si odvážím tvrdit, že závěry práce rozporují tezí autorů jako Frank Lovett (2018) a Cary Nederman (2019), kteří neo-athénskou větev republikanismu silněji oddělují a raději ji označují za občanský humanismus. Alespoň v kontextu prací zkoumaných novodobých autorů považují mezi nimi identifikované podobnosti za dostatečné pro zahrnutí obou myslitelů pod hlavičku republikanismu. Označení občanský humanismus taktéž nevnáší do problematiky větší přehlednost, spíše naopak.

Ačkoliv lze uzнат legitimitu rozdělení na autory inspirované antickými Athénami a antickým Římem, při komparaci byla odhalena sada rozdílů mezi novodobými a antickými mysliteli, jež zpochybňují vhodnost užití této typologie založené na historickém kontextu. Nalezené rozdíly jsou nejviditelnější v oblasti pojetí ctností, ovšem i idejí o svobodě a zejména jejím původu, který především ve vztahu Michael Sandel – Aristotelés vytváří mezi autory propast. Oba tyto autoři přisuzují vnitřní hodnotu samosprávě, ale každý z nich z velmi odlišného důvodu. Historické označení neo-athénský je tedy legitimní, ovšem z velké části ignoruje tyto konceptuální odlišnosti. Zůstává nicméně otázkou, jež by širší studie mohla pomoci zodpovědět, do jaké míry jsou tyto rozdíly dány kontextem tvorby obou autorů.

Paralely mezi Philipem Pettitem a Cicerem jsou mimo již zmíněné pojetí ctností o něco silnější, ovšem pojem neo-římský může zastírat některé další nuance. Existuje na příklad čtení Machiavelliho a potažmo Cicera jako autorů prosazujících negativní pojetí svobody (Skinner 1991; Honohan 2002, s. 181–183). Tato interpretace vnímá povinnosti občanů ve vztahu k republice za nutné, protože v jejich absenci by republika byla postupně rozložena korupcí a individuální svoboda občanů ve smyslu nevměšování narušena. Svoboda jednotlivce je tedy konsekvencí jeho politické účasti. Takto smýšlející republikáni se odlišují od liberálů pouze tvrzením, že svobodu nelze zajistit pouze skrz rámec individuálních práv respektovaných státem a občany. Dalo by se říci, že neshody s liberálními mysliteli v tomto případě panují nikoliv na podstatě svobody, ale na podmínkách její existence (Skinner 2012, s. 70). Takto prezentovaný pohled by jistě mohl být označen za neo-římský, protože vychází z Cicerovy tvorby. Naprosto by tím ovšem byly potřeny rozdíly mezi negativním vnímáním svobody a vnímáním svobody jako nedominance u jednotlivých republikánských autorů.

Další nesnáze dichotomie neo-athénský a neo-římský představují republikánští autoři, jež sebe prezentují jako liberální. Dagger (1997), Larmore (2001) nebo Richardson (2002) se snaží skloubit republikánské principy s liberální politickou teorií. S největší pravděpodobností u nich nelze přesně určit, ze které antické destinace čerpají inspiraci, protože se odvolávají především na obecné republikánské principy společné oběma větvím. Ve větší studii by zahrnutí těchto autorů mohlo podpořit mou skepsi k vhodnosti evaluované dichotomie. Zdá se tedy, že dělení soudobých republikánských autorů na základě historické tradice nemusí pokrývat všechny typy dnešní republikánské teorie. Musíme mít na paměti, že tento směr politického myšlení je v dnešní době velmi dynamický, neustále se rozvíjí a autoři stále zpřesňují své koncepty a stanoviska. Mohou tedy rovněž kombinovat ideje z obou republikánských tradic. Historické rozdělení nemusí být schopné tento vývoj a nuance jím způsobené pokrýt. Definitivnější zhodnocení představené dichotomie by bylo možné po provedení širší studie se zahrnutím více novodobých i historických autorů a provedením jejich detailnější komparace.

Závěrem předložené práce je uznání legitimacy existující typologie rozdělující soudobé republikánské autory na neo-athénské a neo-římské. Její vhodnost je ovšem otázkou. Již dnes je možné pozorovat některé faktory, které tuto dichotomii oslabují.

Je zcela možné, že při dynamičnosti republikánského politického myšlení bude nutné danou typologii opustit a navrhnout náležitou alternativu nestavěnou na historických paralelách.

V tuto chvíli pokládám konceptuálně založenou typologii oddělující republikánské autory na vnitřní (*intrinsic*) a instrumentální (*instrumental*) za lepší způsob postihnoutí rozdílů mezi nimi existujících. Oba pojmy se odvolávají na konkrétní vnímání samosprávy ve vztahu ke svobodě, a nikoliv na ne zcela jednoznačné dělení dle historické tradice. Lze tak snadněji identifikovat stanovisko jednotlivých autorů a přiřčenit je do vnitřní či instrumentální kategorie.

Nelze říci, že by toto rozdělení bylo všeříkající, obsahuje ovšem jasnější pojmy směřující k jádru diferencí mezi autory. Důležitost paralel, *především* v oblastech spojení svobody a role samosprávy, byla potvrzena provedenou komparací. V této dimenzi se rovněžjevily největší rozdíly mezi autory soudobými. Rozdílnosti ve vnímání samosprávy samotné jako hodnotné aktivity či pouze jako instrumentu k dosažení svobody považuji za dostatečné k obhájení tohoto tvrzení. Rozšíření konceptuální typologie by rovněž mohlo být schopné zahrnout i liberální republikány či republikány s dalšími odlišnostmi.

ZÁVĚR

Téměř všechny filozofické polemiky probíhají na dvou úrovních. Za prvé na úrovni, kde jsou debatovány podstatné problémy; a za druhé na úrovni, kde hlavní ohnisko tvoří doktrinální pojmy – rozpravy o logicismu ve filozofii matematiky, realismu v metafyzice, konsekvencialismu v etice nebo fundacionalismu v epistemologii. Důvodem pro takovou strukturu debaty je funkce vyšší úrovně polemiky o pojmech pomoci účastníkům debat na nižší úrovni s orientací v diskutovaných problémech. Jasně definované pojmy ulehčují těmto účastníkům, a rovněž jejich publiku, sledovat směr vývoje debaty ve vztahu k ostatním argumentům prezentovaných v literatuře.

Cílem této bakalářské práce bylo zhodnotit legitimitu kategorizace soudobých autorů republikánského politického myšlení na neo-athénské a neo-římské, a přispět tak k debatám probíhajícím na vyšší úrovni akademického diskurzu. Tato legitimita byla posouzena skrze reflexi tří tematických dimenzí dvou antických a dvou novodobých republikánských autorů a jejich následnou komparaci.

V první části práce byla představena teoretická východiska hodnocené kategorizace, vybráni autoři zastupující antické a novodobé myšlení a rovněž z ústředních hodnot republikánské politické teorie zvoleny oblasti svobody, ctností a samosprávy jako hlavní dimenze reflexe a komparace autorů.

Druhá část byla věnována reflexi zvolených myslitelů. Nejprve byl zkoumán Aristotelés jako zástupce antických Athén, následoval Cicero jako představitel antického Říma. Po přesunu do modernity se předmětem zájmu stal Michael Sandel reprezentující neo-athénskou větev republikanismu. Jeho neo-římským protějškem byl pak Philip Pettit.

Komparace čtyř zvolených autorů rozdělená na tři části ve vztahu k jednotlivým tematickým oblastem proběhla ve třetí části práce. Porovnání koncepcí svobody mezi autory objevilo jasné paralely mezi dvojicemi Michael Sandel – Aristotelés a Philip Pettit – Cicero. Dvojice orientovaná na antické Řecko vnímá svobodu jako účast občanů na samosprávě, Římem inspirovaní autoři pak jako status občana zajištěný republikou. Drobnější nuance nepostihnutelné na rozsahu bakalářské práce ovšem naznačují složitosti takto striktního oddělení.

Rozdíly mezi náhledy na ctnosti především oddělují novodobé autory od antických. Ačkoliv se na základě funkce občanských ctností opět potvrdily stejné dvojice z první části komparace, soudobí myslitelé odlišují charakterové ctnosti od občanských, a neprotínají tím tak politiku a etiku tak silně jako jejich předchůdci. Tato paralela je tedy slabší než první identifikovaná.

Finálním předmětem komparace byla občanská samospráva, jež potvrdila dosavadní výsledky prvních dvou oblastí. Tento fakt je založen na rozdílném vnímání svobody mezi novodobými autory. Michael Sandel a Aristotelés považují samosprávu za vnitřně hodnotnou, Philip Pettit a Cicero ji vnímají jako instrument k posílení svobody v republice. Zajímavé nuance mezi autory by mohl objevit budoucí bližší výzkum vizí konkrétních samosprávných institucí ve státě.

Po syntéze všech tří oblastí komparace je odpověď na výzkumnou otázku práce „*Je kategorizace soudobých republikánských autorů na neo-athénské a neo-římské legitimní?*“ zřejmá. Ano, toto rozdělení, alespoň v rámci komparovaných autorů, legitimní je. O legitimitě svědčí nejen objevené paralely, ale rovněž identifikované rozdíly mezi oběma soudobými autory.

Ačkoliv je existence dvou center republikánské tradice nezpochybnitelná, v rámci dynamického prostředí současného republikánského diskurzu lze pozorovat některé faktory, jimiž je tato historicky založená dichotomie problematizována. Ať už jsou to odlišná pojetí republikánské svobody či autoři hlásící se k liberálnímu republikanismu, schopnost této typologie pojmut nové republikánské směry se nejeví za dostatečnou.

Po zhodnocení rozdílů mezi reflektovanými autory považuji za vhodnější užití existující typologie rozdělující autory na vnitřní (*intrinsic*) a instrumentální (*instrumental*) republikány, založené na konceptuálních rozdílech namísto orientace k historické tradici. Konceptuálně orientovaná typologie by rovněž mohla být jednodušeji rozšířena o nově vznikající republikánské směry.

SUMMARY

Almost all arguments in philosophy take place at two levels. First is a level where substantial issues are debated; second is a level whose focus is on doctrinal names – debates about logicism in philosophy of mathematics, realism in metaphysics, consequentialism in ethics or foundationalism in epistemology. The reason for such debate's structure is that the higher-level debate helps the participants in the lower-level debate, and their audiences, with orientation within discussed issues. Clearly defined names allow for arguments' paths to be kept track of in relation to other arguments in the literature.

The goal of this bachelor thesis was to evaluate the legitimacy of the categorisation of contemporary authors of republican political philosophy between neo-Athenian and neo-Roman and as such contribute to the higher-level debate of the academic discourse. The legitimacy was judged through reflecting three thematic dimensions of two antique and two modern republican authors and through their subsequent comparison.

The work's first part introduced theoretical framework of the evaluated categorisation, chose representatives of antique and modern thought and also selected freedom, virtues and self-rule as the three investigated thought dimensions from within a broader spectrum of central values of republican political theory.

The following part was dedicated to reflecting the selected thinkers. First researched was Aristotle as the representative of ancient Athens, subsequent was Cicero as the author from ancient Rome. After relocating to modern age, Michael Sandel became the focal point representing the neo-Athenian strand of republicanism. His neo-Roman counterpart was then Philip Pettit.

Comparison of the four selected authors divided into three parts in relation to each thematic area was conducted in the third part of the work. Comparing conceptions of freedom unearthed obvious parallels between the pairs of Michael Sandel – Aristotle and Philip Pettit – Cicero. The pair linked to ancient Greece perceives freedom as citizens participating in self-rule, while the authors inspired by Rome view it as citizens' status provided for by a republican government. However, subtle nuances elusive within the scope of a bachelor thesis indicate difficulties of such sharp distinction.

Differences between views about virtues primarily separate the modern authors from the antique ones. Although the same pairs from the first comparison were identified based on the function of civic virtues, modern thinkers disconnect character virtues from civic ones and as such do not link political and ethical questions as strongly as their predecessors. The virtue parallel is weaker than the first one as a result.

The final area of comparison was civic self-rule, which affirmed the results of the first two. This fact is given by the different perception of freedom between the modern authors. Michael Sandel and Aristotle recognize self-rule as intrinsically valuable, while Philip Pettit and Cicero as an instrument for bolstering freedom within a republic. Interesting disparities between authors could be unraveled by a further, more detailed research focused on views of concrete institutions for self-rule within a state.

Synthesizing all three areas of comparison makes the answer to this thesis' research question of "*Is the categorisation of contemporary republican authors between neo-Athenian and neo-Roman legitimate?*" obvious. Yes, this separation, at least within the scope of compared authors, is indeed legitimate. The legitimacy is based not only on the discovered parallels, but also the revealed differences between both contemporary authors.

Although the existence of two centers of republican tradition is undeniable, several factors raising ambiguity of this historically motivated categorisation can be observed within the dynamic framework of contemporary republican discourse. Whether they are different views on republican freedom or other authors identifying as liberal republicans, the ability of this typology to include new republican trends does not seem to be sufficient.

After evaluating the differences between reflected authors, I consider the alternative existing typology distinguishing between *intrinsic* and *instrumental* republicans based on conceptual variances as opposed to historical tradition to be more suited for the task. Such concept-oriented typology could also be easier to expand with newly emerging republican trends.

POUŽITÁ LITERATURA

ALLEN, Anita L. a Milton C. REGAN, 1998. *Debating Democracy's Discontent: Essays on American Politics, Law, and Public Philosophy*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 9780191522369.

ARENA, Valentina, 2013. *Libertas and the Practice of Politics in the Late Roman Republic*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 9781139620161.

ARENDT, Hannah, 1998. *The Human Condition: Second Edition*. Chicago, IL: University of Chicago Press. ISBN 9780226025988.

ARISTOTELÉS, 1996. *Etika Nikomachova*. 2. vydání. Praha: Rezek. ISBN 8090179673.

ARISTOTELÉS, 1998. *Politika*. 2. vydání. Praha: Rezek. ISBN 8086027104.

ATKINS, Jed W., 2018. *Roman Political Thought*. Cambridge: Cambridge University Press. Key Themes in Ancient History. ISBN 9781107107007.

BAILYN, Bernard, 2012. *The Ideological Origins of the American Revolution*. Cambridge, MA: Harvard University Press. ISBN 9780674076662.

BALOT, Ryan, 2010. Polybius' advice to the imperial republic. *Political Theory*. 38(4), 483–509. ISSN 00905917.

BARBER, Benjamin, 2003. *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age*. Berkeley, CA: University of California Press. ISBN 9780520242333.

BARON, Hans, 1966. *The Crisis of the Early Italian Renaissance: Civic Humanism and Republican Liberty in an Age of Classicism and Tyranny*. Princeton, NJ: Princeton University Press. Newberry Library. ISBN 9780691007526.

BELL, Daniel, 2020. Communitarianism. In: Edward N. ZALTA, ed. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Stanford, CA: Metaphysics Research Lab, Stanford University. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/entries/communitarianism/>

BELLAMY, Richard, 2008. Republicanism, Democracy, and Constitutionalism. In: Cécile LABORDE a John MAYNOR, ed. *Republicanism and Political Theory*. Hoboken, NJ: Blackwell Publishing Ltd, s. 159–189. ISBN 9780470766224.

- BELLAMY, Richard, 2009. The Republic of Reasons: Public Reasoning, Depoliticization, and Non-Domination. In: Samantha BESSON a José Luis MARTÍ, ed. *Legal Republicanism: National and International Perspectives*. Oxford: Oxford University Press, Oxford Scholarship Online, s. 102–120. ISBN 9780199559169.
- BELLAMY, Richard, 2011. Citizenship. In: George KLOSKO, ed. *The Oxford Handbook of the History of Political Philosophy*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 9780199238804.
- BERLIN, Isaiah, 1969. *Four Essays on Liberty*. Oxford: Oxford University Press. Galaxy book. ISBN 9780192810342.
- BERLIN, Isaiah, 1998. *The Proper Study of Mankind: An Anthology of Essays*. New York, NY: Farrar, Straus and Giroux. ISBN 9780374237509.
- BESSON, Samantha a José Luis MARTÍ, 2009. Law and Republicanism: Mapping the Issues. In: Samantha BESSON a José Luis MARTÍ, ed. *Legal Republicanism: National and International Perspectives*. Oxford: Oxford University Press, s. 3–38. ISBN 9780199559169.
- BROWNING, Gary K., 2016. *A History of Modern Political Thought: The Question of Interpretation*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 9780199682287.
- BURTT, Shelley, 1993. The Politics of Virtue Today: A Critique and a Proposal. *The American Political Science Review* [online]. **87**(2), 360–368. Dostupné z: [doi:https://doi.org/10.2307/2939046](https://doi.org/10.2307/2939046)
- CARR, Edward Hallett, 1967. *Co je historie?* Praha: Svoboda. Otázky dějin.
- CARTER, Stephen, 1998. *Civility: Manners, Morals, And The Etiquette Of Democracy*. New York, NY: Basic Books. ISBN 9780465023844.
- CICERO, Marcus Tullius, 1876. *Pro Cluentio* [online]. Oxford: Clarendon Press. Clarendon Press series. Dostupné z: https://web.archive.org/web/20060601183921/http://www.uah.edu/student_life/organizations/SAL/texts/latin/classical/cicero/procluentio1e.html#cfivethree
- CICERO, Marcus Tullius, 1999. *On the Commonwealth and On the Laws*. Cambridge: Cambridge University Press. Cambridge Texts in the History of Political Thought. ISBN 9780521459594.

- CICERO, Marcus Tullius, 2016. *On Duties*. Ithaca, NY: Cornell University Press. Agora Editions. ISBN 9781501706523.
- CORNELL, T, 2012. *The Beginnings of Rome: Italy and Rome from the Bronze Age to the Punic Wars (c.1000--264 BC)*. London: Taylor & Francis. The Routledge History of the Ancient World. ISBN 9781136754951.
- COSTA, M. Victoria, 2009. Neo-republicanism, freedom as non-domination, and citizen virtue. *Politics, Philosophy and Economics*. **8**(4), 401–419. ISSN 1470594X.
- COSTA, M. Victoria, 2013. Is Neo-Republicanism Bad for Women? *Hypatia*. **28**(4), 921–936.
- COSTA, M. Victoria, 2016. Republican liberty and border controls. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*. **19**(4), 400–415. ISSN 17438772.
- DAGGER, Richard, 1997. *Civic Virtues: Rights, Citizenship, and Republican Liberalism*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 9780195106343.
- DAGGER, Richard, 2011. Republicanism. In: George KLOSKO, ed. *The Oxford Handbook of the History of Political Philosophy*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 9780199238804.
- DEN BOER, W., 1979. *Private Morality in Greece and Rome: Some Historical Aspects*. Leiden: Brill. Mnemosyne , Vol Suppl. 57. ISBN 9789004059764.
- DEPEW, David J., 1991. Politics, music, and contemplation in Aristotle's ideal state. In: David KEYT a Fred MILLER, ed. *A companion to Aristotle's politics*. Oxford: Oxford: Blackwell, s. 346–380. ISBN 9781557860989.
- EPICTETUS, 2014. *Discourses, Fragments, Handbook*. Oxford: Oxford University Press. Oxford World's Classics. ISBN 9780199595181.
- FINK, Zera S., 2011. *The Classical Republicans: An Essay on the Recovery of a Pattern of Thought in Seventeenth-Century England*. Searcy, AR: Resource Publications. Northwestern University studies: Humanities series. ISBN 9781610977555.
- FREGA, Roberto, 2019. Bringing character back in: From republican virtues to democratic habits. *Etica e Politica*. **21**(2), 185–208. ISSN 18255167.

HANSEN, Mogens Herman, 2010. Democratic freedom and the concept of freedom in Plato and Aristotle. *Greek, Roman and Byzantine Studies*. **50**(1), 1–27.

ISSN 00173916.

HONOHAN, Iseult, 2000. Dealing with difference: the Republican public-private distinction. In: Maria BAGHRAMIAN a Attracta INGRAM, ed. *Pluralism: the philosophy and politics of diversity*. London: Psychology Press, s. 156–176.

ISBN 9780415227131.

HONOHAN, Iseult, 2002. *Civic Republicanism (Problems of Philosophy)*. London: Psychology Press. ISBN 0415212111.

HONOHAN, Iseult, 2009. Republicans, Rights, and Constitutions: Is Judicial Review Compatible with Republican Self-Government? In: Samantha BESSON a José Luis MARTÍ, ed. *Legal Republicanism: National and International Perspectives*. Oxford: Oxford University Press, s. 83–101. ISBN 9780199559169.

HONOHAN, Iseult, 2013. Toleration and Non-Domination. In: J. DOBBERNACK a T. MODOOD, ed. *Tolerance, Intolerance and Respect*. London: Palgrave Macmillan, s. 77–100. ISBN 9780230390898.

HONOHAN, Iseult, 2014. Domination and migration: An alternative approach to the legitimacy of migration controls. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*. **17**(1), 31–48. ISSN 13698230.

KAPUST, Daniel J., 2011. *Republicanism, Rhetoric, and Roman Political Thought: Sallust, Livy, and Tacitus*. Cambridge: Cambridge University Press.

ISBN 9780511976483.

KEYT, David, 2016. Aristotelian Freedom. In: David SCHMIDTZ a Carmen E. PAVEL, ed. *The Oxford Handbook of Freedom* [online]. Oxford: Oxford University Press, s. 1–18. ISBN 9780199989423. Dostupné

z: doi:10.1093/oxfordhb/9780199989423.013.7

KLOSKO, George, 2011. Contemporary Anglo-American Political Philosophy. In: George KLOSKO, ed. *The Oxford Handbook of the History of Political Philosophy*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 9780199238804.

KYMLICKA, Will, 1995. Michael Sandel. In: Ted HONDERICH, ed. *The Oxford Companion to Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, Oxford Companions Series. ISBN 9780198661320.

LABORDE, Cécile, 2013. Republicanism. In: Michael FREEDEN, Lyman Tower SARGENT a Marc STEARS, ed. *The Oxford Handbook of Political Ideologies*. Oxford: Oxford University Press, Oxford Handbooks in Politics & International Relations, s. 513–535. ISBN 9780199585977.

LABORDE, Cécile a John MAYNOR, 2008. *Republicanism and Political Theory*. Hoboken, NJ: Blackwell Publishing Ltd. ISBN 9780470766224.

LAMB, Robert, 2009. Quentin Skinner's revised historical contextualism: A critique. *History of the Human Sciences* [online]. **22**(3), 51–73. ISSN 09526951. Dostupné z: doi:10.1177/0952695109104423

LANE, Melissa, 2012. *Plato's Political Philosophy: The Republic, the Statesman, and the Laws* [online]. 2012. Hoboken, NJ: Blackwell Publishing Ltd. Wiley Online Books. ISBN 9781444305845. Dostupné z: doi:https://doi.org/10.1002/9781444305845.ch10

LANE, Melissa, 2016. *The Birth of Politics: Eight Greek and Roman Political Ideas and Why They Matter*. Princeton, NJ: Princeton University Press. ISBN 9780691173092.

LARMORE, Charles, 2001. A Critique of Philip Pettit's Republicanism. *Philosophical Issues* [online]. **11**, 229–243. ISSN 15336077, 17582237. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/3050602

LIDDEL, Peter, 2007. *Civic Obligation and Individual Liberty in Ancient Athens*. Oxford: Oxford University Press. Oxford Classical Monographs. ISBN 9780199226580.

LONG, Roderick T., 1996. Aristotle's Conception of Freedom. *The Review of Metaphysics* [online]. **49**(4), 775–802. ISSN 00346632. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/20129942

- LOVETT, Frank, 2018. Republicanism. In: Edward N. ZALTA, ed. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Stanford, CA: Metaphysics Research Lab, Stanford University. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/entries/republicanism/>
- MAYNOR, John, 2003. *Republicanism in the Modern World*. Hoboken, NJ: Wiley. ISBN 9780745628080.
- MILLER, Fred, 2017. Aristotle's Political Theory. In: Edward N. ZALTA, ed. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Stanford, CA: Metaphysics Research Lab, Stanford University. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2017/entries/aristotle-politics/>
- MORRISON, Donald, 1999. Aristotle's Definition of Citizenship: A Problem and Some Solutions. *History of Philosophy Quarterly* [online]. **16**(2), 143–165. ISSN 07400675. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/27744812>
- MOULAKIS, Athanasios, 2002. Civic Humanism. In: Edward N. ZALTA, ed. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Stanford, CA: Metaphysics Research Lab, Stanford University. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/archives/win2011/entries/humanism-civic/>
- MULGAN, Richard G., 1970. Aristotle and the democratic conception of freedom. In: B. F. HARRIS, ed. *Auckland classical essays presented to E. M. Blailock*. Auckland: Auckland University Press, s. 95–111. ISBN 9780196475974.
- NEDERMAN, Cary J., 2019. Civic Humanism. In: Edward N. ZALTA, ed. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Stanford, CA: Metaphysics Research Lab, Stanford University. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/entries/humanism-civic/>
- NEWMAN, William L., 2010. *Politics of Aristotle: With an Introduction, Two Prefatory Essays and Notes Critical and Explanatory: Volume 1: Introduction to the Politics* [online]. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 9781108011150. Dostupné z: doi:DOI: 10.1017/CBO9780511707933
- OLDFIELD, Adrian, 1990. *Citizenship and Community: Civic Republicanism and the Modern World*. London: Routledge. Routledge Commodity. ISBN 9780415048750.

- ORWIN, Clifford, 1996. The Encumbered American Self. In: Anita L. ALLEN a Milton C. REGAN, ed. *Debating Democracy's Discontent: Essays on American Politics, Law, and Public Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, s. 86–92. ISBN 9780191522369.
- PANGLE, Thomas L., 1997. The Retrieval of Civic Virtue: A Critical Appreciation of Sandel's Democracy's Discontent. In: Anita L. ALLEN a Milton C. REGAN, ed. *Debating Democracy's Discontent: Essays on American Politics, Law, and Public Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, s. 17–31. ISBN 9780191522369.
- PATTEN, Alan, 1996. The Republican Critique of Liberalism. *British Journal of Political Science* [online]. **26**(1), 25–44. ISSN 00071234, 14692112. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/194012>
- PETERSON, Andrew, 2011. *Civic Republicanism and Civic Education: The Education of Citizens*. London: Palgrave Macmillan UK. ISBN 9780230306752.
- PETTIT, Philip, 1993. *The Common Mind: An Essay on Psychology, Society, and Politics*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 9780195078183.
- PETTIT, Philip, 1997. *Republicanism: A Theory of Freedom and Government*. Oxford: Clarendon Press. Oxford Political Theory. ISBN 9780191521843.
- PETTIT, Philip, 1998. Reworking Sandel's Republicanism. *The Journal of Philosophy* [online]. **95**(2), 73–96. ISSN 0022362X. Dostupné z: [doi:10.2307/2564572](https://doi.org/10.2307/2564572)
- PETTIT, Philip, 1999. Republican freedom and contestatory democratization. In: Ian SHAPIRO, ed. *Democracy's Values*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 163–190. ISBN 9780521643887.
- PETTIT, Philip, 2000. Democracy, Electoral and Contestatory. *Nomos* [online]. **42**, 105–144. ISSN 00780979. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/24219915>
- PETTIT, Philip, 2012. *On the People's Terms: A Republican Theory and Model of Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press. John Robert Seeley lectures. ISBN 9781107005112.
- PIETRZYK-REEVES, Dorota, 2018. Political (self-)education and the neo-republican perspective. *Education, Citizenship and Social Justice* [online]. **15**(2), 136–150. ISSN 1746-1979. Dostupné z: [doi:10.1177/1746197918800663](https://doi.org/10.1177/1746197918800663)

- POCOCK, John Greville Agard, 2016. *The Machiavellian Moment: Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition*. Princeton, NJ: Princeton University Press. Princeton Classics. ISBN 9781400883516.
- REEVE, C. D. C., 2017. *Politics: A New Translation*. Indiana, IN: Hackett Publishing Company. The New Hackett Aristotle. ISBN 9781624665592.
- RICHARDSON, Henry S., 2002. *Democratic Autonomy: Public Reasoning about the Ends of Policy*. Oxford: Oxford University Press. Oxford political theory. ISBN 9780195150919.
- RIESBECK, David J., 2016. *Aristotle on Political Community* [online]. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 9781107107021. Dostupné z: doi:DOI: 10.1017/CBO9781316227428
- ROOCHNIK, David, 2008. Aristotle's Defense of the Theoretical Life: Comments on „Politics" 7. *The Review of Metaphysics* [online]. **61**(4), 711–735. ISSN 00346632. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/20131024>
- SANDEL, Michael J., 1996. *Democracy's Discontent: America in Search of a Public Philosophy*. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press. ISBN 9780674197459.
- SANDEL, Michael J., 1998. Reply to Critics. In: Anita L. ALLEN a Milton C. REGAN, ed. *Debating Democracy's Discontent: Essays on American Politics, Law, and Public Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, s. 319–335. ISBN 9780191522369.
- SANDEL, Michael J., 1999. Liberalism and Republicanism: Friends or Foes? a Reply to Richard Dagger. *Review of Politics* [online]. **61**(2), 209–214. ISSN 17486858. Dostupné z: doi:10.1017/S0034670500051962
- SANDEL, Michael Joseph, 2009. *Justice: What's the Right Thing to Do?* New York, NY: Farrar, Straus and Giroux. ISBN 9781429952682.
- SCHÄFER, Armin, 2012. Republican Liberty and Compulsory Voting. *SSRN Electronic Journal* [online]. ISSN 1556-5068. Dostupné z: doi:10.2139/ssrn.2018112
- SHARPLES, R. W., 2014. *Stoics, Epicureans and Sceptics: An Introduction to Hellenistic Philosophy*. London: Taylor & Francis. ISBN 9781134836390.

- SKINNER, Quentin, 1991. The republican ideal of political liberty. In: *Machiavelli and Republicanism*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 293–309. ISBN 9780521383769.
- SKINNER, Quentin, 1997. The State. In: Philip PETTIT a Robert E. GOODIN, ed. *Contemporary Political Philosophy: An Anthology*. Hoboken, NJ: Wiley, s. 3–26. ISBN 9781557868428.
- SKINNER, Quentin, 2002a. Isaiah Berlin, English Liberalism, and a Third Concept of Liberty. *Actuel Marx* [online]. **32**(2), 15–49. ISSN 9782130528036. Dostupné z: doi:10.3917/amx.032.0015
- SKINNER, Quentin, 2002b. *Visions of Politics*. Cambridge: Cambridge University Press. Visions of Politics 3 Volume Set. ISBN 9780521589260.
- SKINNER, Quentin, 2006. A Third Concept of Liberty. In: David MILLER, ed. *The Liberty Reader*. London: Routledge, The Liberty Reader, s. 243–254. ISBN 9781594511646.
- SKINNER, Quentin, 2008. Freedom as the Absence of Arbitrary Power. In: Cécile LABORDE a John MAYNOR, ed. *Republicanism and Political Theory*. Oxford: Oxford: Blackwell, s. 83–101. ISBN 9780470766224.
- SKINNER, Quentin, 2012. *Liberty Before Liberalism*. Cambridge: Cambridge University Press. Canto Classics. ISBN 9781107689534.
- SOPHOCLES, 1998. *Antigone; Oedipus the King; Electra*. Oxford: Oxford University Press. Oxford world's classics. ISBN 9780192835888.
- TAYLOR, Charles, 1995. *Philosophical Arguments*. Cambridge, MA: Harvard University Press. Barnard New Women Poets. ISBN 9780674664760.
- TAYLOR, Robert S., 2017. *Exit Left: Markets and Mobility in Republican Thought*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 9780192519672.
- VASALY, Ann, 2015. *Livy's Political Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 9781107065673.
- VIROLI, Maurizio, 1995. *For Love of Country: An Essay on Patriotism and Nationalism*. Oxford: Clarendon Press. ISBN 9780198279525.

VIROLI, Maurizio, 2002. *Republicanism*. New York, NY: Hill and Wang.
ISBN 9780809080779.

WALDRON, Jeremy, 1997. Virtue en Masse. In: Anita L. ALLEN a Milton C. REGAN, ed. *Debating Democracy's Discontent: Essays on American Politics, Law, and Public Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, s. 32–40.
ISBN 9780191522369.

WEITHMAN, Paul, 2004. Political Republicanism and Perfectionist Republicanism. *The Review of Politics* [online]. **66**(2), 285–312. ISSN 00346705, 17486858.
Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/1408956>

WIRSZUBSKI, Ch., 1968. *Libertas as a Political Idea at Rome During the Late Republic and Early Principate*. Cambridge: Cambridge University Press.
ISBN 9780521044684.

WOOD, Gordon S., 2011. *The Creation of the American Republic, 1776-1787*. Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press. ISBN 9780807899816.